

Sydfyn og Det Fynske Øhav – i cykelhøjde

Frede Lauritsen

Forord:

Gennem de senere år er cykelruterne i Danmark blevet mærkbart udvidet og forbedret. I dag har Danmark 12.405 km. registrerede cykelstier, heraf ligger de 1.175 km. på Fyn. Og det er netop den sydlige del af Fyn samt et par øer, vi i år har valgt til vores cykelferie.

Der findes over 100 herregårde og slotte på Fyn, det er den del af Danmark, hvor herregårdene ligger tættest. Årsagen er, at jorden på Fyn er meget frugtbar. I ældre tid blev, når der var tale om landbrugsformål, ejendommens værdi udmålt efter hartkorn. Dette gamle danske mål afhang ikke kun af arealet, men også af jordens beskaffenhed. Dvs. jo mere frugtbar jorden var, jo tættere kunne de store herregårde ligge. Hartkorn blev anvendt som grundlag for ejendomsbeskatning indtil 1903.

1 tønne hartkorn = 8 skæpper = 32 fjerdingkar = 96 album.

Med 131 meter er Frøbjerg Bavnehøj ved Tommerup Fyns højeste punkt. Af Danmarks 7.000 km. kystlinie besidder Fyn de 1.130 km., og øen er omkranset af 90 større og mindre øer.

Cykelturen blev beriget af et enestående herligt cykelvej, og vejret er noget, man er uhyre opmærksom på, når man kommer frem ved pedaltramp.

Velkommen med på årets cykeltur

Hanne og Frede Lauritsen

Sydfyn og Det Fynske Øhav - i cykelhøjde

Årets cykelferie

Lørdag 8. juli 2006 starter vi i bil fra Ringkjøbing skråt ned gennem Jylland med Rinkenæs som første mål. Her har vi hos Hannes bror Erik og hans kone Ludmila bestilt frokost, idet vores bil her skal stilles i depot, mens vi cykler på Ærø og få af de andre 55 øer og holme i Det Sydfynske Øhav samt Sydfyn. Ludmilas 10-årige barnebarn Katja er på ferie fra Moskva, en smilende og sød pige som allerede forstår et meget beskedent udvalg af danske ord. Efter frokosten afleveres vi med bagage, nypumpede, nypudsede og nysmurte cykler ved færgen i Mommark, hvor der er afgang kl. 16 til Søby på Ærø.

Billetprisen Als-Ærø er 380 kr. for to personer, så har vi også betalt for retur fra Ærø, hvad enten vi vælger ruten til Mommark på Als eller Svendborg på Fyn. Sejlturen er meget smuk, ikke mindst grundet det flotte sommervejr. Efter af have rundet Næbbet, som er navnet på Ærøs nordspids, med det flotte 22 meter høje Skjoldnæs Fyr fra 1881, anløber vi efter en times sejlads Søby Havn på nordsiden af Ærø. En ø på 88 km², 60 km. rundt langs stranden og ca. 7.000 indbyggere.

Vi bemærker, at skibet foruden Dannebrog også har hejst det ærøske flag med tre vandrette striber. Den øverste gule stribe for Hertug Christian som var Ærøs hertug fra 1622 til 1633, den midterste grønne stribe skal symbolisere den grønne ø - Ærø. Den nederste røde stribe er også hertugens farve, men skulle ydermere symbolisere kongen.

Søby på Ærø

Søby er øens driftige erhvervsby med fiskerflåde og har øens største arbejdsplads Søby Værft, der bl.a. bygger hjemmevernens kuttere. Byens kirke er fra 1745 og en stråtekt mølle fra 1881.

Straks vi kommer fra borde, springer vi i sadlerne. De indkøbte kort med områdets cykelruter er allerede nøje studeret, så vi følger cykelrute 90 med kurs mod Ærøskøbing. Ruten går langs Ærøs nordkyst gennem små landsbyer. Langt de fleste huse er meget velholdte, det gælder også haverne. En del af husene er ældre, nogle af dem med bindingsværk og stråtag er den rene stokroseidyl. Under vinduerne ses ofte dekorationer i selve muren. En roset malet i forskellige farver og mønstre fx i stuk. Mange af haverne består af store plæner med gamle krogede træer - ganske charmerende. Ind imellem ser vi dog et hus, hvor beboerne synes, helt at have givet op overfor den opgave det er at holde omgivelserne i pæn og ordentlig stand. En nærmere beskrivelse af disse er næppe nødvendig, men legen - find fem fejl - er meget let disse steder.

Vi enes om, at H.C. Andersen bestemt har skrevet Fyrtøjet på Ærø, for aldrig har vi set så mange gamle metertykke, hule stuktræer, lind er det vist. Vi ser for os soldaten med tornyster, den krumryggede gamle heks med vorte på næsen og de tudsegamle fyrtøjstræer. Jo, rammerne er på plads, og det hele ser meget charmerende ud. Af og til ser vi også læhegn af de høje slanke og meget flotte popler. Vi bemærker, at majs, såvel som andre afgrøder, her på Ærø er betydelig højere, end hvor vi kommer fra. Men vi er jo også kommet længere såvel syd- som østpå.

I en af de små landsbyer får jeg øje på noget, der sætter nostalgien i funktion, noget der i dag næsten hører til i antikkens verden, men her er den altså stadig i brug. Et firkantet hvidt skilt ca. ½ x ½ m. I køkkenblåt ses et firkløver omkranset af teksten - Den Frie Købmand. Dette skilt kunne for 40-50 år siden ses i tusindtal Danmark rundt på købmændenes facader. Dengang havde købmændene over

50% af dagligvarehandelen i Danmark, i dag har de under 20%, en udvikling der bestemt er selvforskyldt. Alle i vores branche var stolte over at bruge dette skilt, vi var meget bevidste om, at vi var frie og ikke som fx FDB blev holdt i et fast greb i kæden.

Men - vi var styret af vort eget ego, hvad der skulle vise sig at være meget farligere. Sammenholdet holdt op, hver gang det kostede noget. Når der stod kroner på spil, konkurrerede vi lige så meget mod hinanden som mod FDB. Føtex og discountbutikkerne var endnu ikke født. Vores organisation var vældig aktiv i 1960-erne og årene fremover, de etablerede adskillige nye store butikker landet over. Den nyetablerede finansieringsafdeling var yderst villig med hensyn til at kautionere for den enkelte købmand, formedels en procentsats i provision. Det var en strålende forretning, for risikoen var minimal i disse år, hvor stort set alle nye store forretninger blev budt velkommen af forbrugerne, der strømmede til disse vidundere. Men - da konkurrencen strammede til fra FDB, Føtex, discountkæderne og politiske tiltag med devalueringer, så var der ingen hjælp at hente hos det, vi troede var vort eget finansieringsselskab. En enkelt person viste sig at være den, der bestemte det hele, og bestemt ikke var interesseret i at yde nogen form for hjælp til de tusinder af købmænd, der af forskellige årsager var kommet i problemer. Hjælp var der kun at finde, hvis det gav endnu flere penge i hans private kasse. Naive – ja, det var vi bestemt, men godtroende lyder lidt mere tiltalende set med medmenneskelige briller. Stop Frede - den tid er passeret, og du er kommet gennem uden ridser på sjælen - og uden penge - så skidt pyt.

Ærøskøbing

Efter en behagelig og flot cykeltur på under 20 km. er vi nået til vort bestemmelsessted Hotel Ærøhus, hvor vi har forudbestilt overnatning i tre nætter velvidende, at der er en del at se på Ærø. Det viser sig at være øens fornemste hotel, en hyggelig gammel rødkalket bindingsværkskro i centrum af byen. En cigarkasse i receptionen med indbygget fugtmåler fortæller lidt om hotellets standart. I cigarkassen er udvalget fra cigarillos til 50 kr. til Fidel Castro cigarer til 275 kr. Værelset er tiltalende med bad, og hvad der ellers kan forlanges, og alle i betjeningen optræder yderst hjælpsomme og venlige alle dagene. Prisen hører dog ikke til i den laveste ende tre dage 1.995 kr. for hver inklusive alle dage en to retters middag.

Efter et behageligt bad er det tid for aftenens menu, der i det herlige sommervejr serveres i hotellets hyggelige gårdhave. Forretten er laks med grønne asparges, hovedretten oksefilet med lækkert tilbehør, yderst delikat såvel i udseende som i smag og dertil høfligt serveret. Foruden en kande isvand flottes vi os med en flaske rødvin og får en rigtig god kulinarisk oplevelse.

Middagen får dog en lidt forhastet afslutning, for vi konstaterer, at der kl. 21:00 er byvandring med vægter Jan Pedersen fra byens torv foran kirken. En lille snes følges med Jan rundt i byen, han var begyndt dette job på eget initiativ for 11 år siden, fordi han havde en dårlig ryg. Vi oplever Jan som en rigtig god, medlevende og entusiastisk fortæller. Mange af de følgende oplysninger er fanget under byvandringen, andre er suppleret ved efterfølgende besøg på stederne.

Meget fik vi at vide om byen Ærøskøbing, der kan føres tilbage til 1200-tallet. Ærøskøbing er, udover København og Aarhus, den eneste by i Danmark, der har et kongeligt monogram. På Ærø gælder stadig Jyske Lov fra 1241 (se 1241), får vi at vide. En bybrand i 1629 udslettede en stor del af byen. Byens ældste hus er Priers Hus med okseblodsdøren fra 1645, den er kun blevet malet en eneste gang i de 361 år. Malingen var en blanding af 10% linolie og 90% okseblod.

Ærøskøbing Kirke er hvidkalket med spir. Det er den tredje kirke på stedet bygget i årene 1756-58. Kirkens tårn var bygget specielt til byens vægtene, herfra holdt de et vågent øje med byen. Døbefonten er bevaret fra den ældste kirke, og prædikestolen er fra 1634. Alterbilledet er en kopi af Christoffer Wilhelm Eckersbergs (1783-1853) billede i Frue Kirke i Svendborg. På stolene er malet sirlige blomstermotiver. Der er ophængt ikke mindre end fire kirkeskibe, noget der understreger søfartens betydning for byen. I våbenhuset er der tre ligsten samt en mindetavle for søfolk, der mistede livet i Anden Verdenskrig.

Der er meget lidt kriminalitet på Ærø, derfor låser man ikke døren, og kan roligt efterlade ting, for tyveri vil altid blive opdaget om ikke før, så bliver man stoppet, når man forlader øen med færgen. Det er, hvad Jan fortæller os. Overfor kirken står en buste af Anders Christensen Arrøbo (1587-1637), der har oversat mange ting fra latin til dansk og skrevet den sidste salme i vores salmebog (den gamle). I 1618 blev han biskop i Trondheim, men ondsindede rygter kostede ham embedet. Anders Christensen Arrøbo fik dog senere oprejsning og blev i 1626 præst i Vordingborg.

På torvet ligger byens gamle latinskole fra 1782, foran står byens vartegn lindetræerne plantet i 1919. To gamle bypumper står også på torvet, helt frem til 1952 forsynede de byen med vand. Vi får fortalt, at der er to pumper, fordi den ene er til koldt vand og den anden til varmt vand, og det tror vi så på. De børn der ikke troede, pumpen virkede, fik våde tæer.

Vi ser stenen, der minder os om genforeningen 18. nov. 1919 og Danmarks ældste postgård fra 1749. På det tidspunkt kendte man ikke et dørhåndtag, og vi ser tjæren, der er blevet smurt på bindingsværket, og som i løbet af 10 år løber - en mm.

Vi hører om byens prægtige gamle huse, hvoraf mange har spændende, dekorative døre. Dukkehuset, et usædvanligt sødt lille hus i Smedegade med husløg på taget, er med sine 22 m² Danmarks mindste hus bygget sidst i 1700-tallet. Huset har tidligere været beboet af to familier, og senere en familie med 11 børn. I dag er Dukkehuset privat bolig for Bente Tambo, det står der i hvert fald på dørskiltet. Familien er lidt irriteret over, at alle går og kikker ind af vinduerne, derfor har de sat et papskilt i vinduet - Privat. Dertil kan jeg kun sige, at når man køber et så turistpræget hus, så skal man forvente, at folk "kikker" ind. Vi ser "*Lille Amalienborg*" et tilbagetrukket hus med forhøvet, hvad der her er usædvanligt. Det skyldes, at ejeren ikke kunne blive enig med sine naboer, derfor skulle huset være anderledes, og derfor fik huset tildelt navnet "*Lille Amalienborg*" som en hån. Mange af husene er fredede, og som byens beboere selv siger, det er Danmarks bedst bevarede by fra 1700-tallet. Med sine toppede brosten og de små velholdte huse med stokroser blev Ærøskøbing i 2002 tildelt den fornemme Europa Nostra medalje for europæisk kulturarv, noget de forståeligt nok er meget stolte af.

Vi hører om Ambrosius Stub (se 1705) og hans digtning. En overgang boede han på Ærø, hvorfra han planlagde smuglertogter sammen med Niels Juel på Valdemars Slot på Tåsinge. Smugling var dengang ganske almindeligt, for Ærø hørte under hertugdømmerne.

Hammerichs Hus er et bindingsværkshus fra 1700-tallet indrettet af billedhugger Gunnar Hammerich (11/7 1893-23/5 1977), der brugte huset som samlingssted for sine kunstner venner. Gunnar Hammerich har udført mange bestillingsarbejder fx buster af Anders Arrebo i Ærøskøbing og H.A. Brorson i Tønder. Huset blev i 1970 åbnet som museum. Museet rummer en fin men yderst broget samling af alskens antikviteter, Kellinghusen fajance, dragter, husgeråd, skibsbilleder og 3.000 opsatte hollandske fliser. I gården er der en gammeldags pumpe.

Flaske-Peters Samling blev etableret som verdens første af sin art i 1943 i den tidligere fattiggård i Ærøskøbing, der var blevet nedlagt i 1930-erne. Sømanden Peter Jacobsen blev født 1873 i Kalundborg. Han kom i smedelære og sejlede herefter i 20 år som kok og hovmester. Her lærte han af en finsk sømand at bygge flaskeskibe. Peter Jacobsens livsværk er imponerende, den består af 1.700 flaskeskibe og 50 modelskibe. Den største af flaskeskibene indeholder endda 16 skibe og en hel by. Han lavede i 1946 sit eget gravkors, bestående af syv flaskeskibe indmuret i et kors, et for hvert af De Syv Verdenshave og med teksten - Sømanden Peter Jacobsen satte sig dette minde. Med De Syv Verdenshave menes: Nordatlanten, Sydatlanten, Nordstillehavet, Syd stillehavet, Nordpolarhavet, Sydpolarhavet og Indiske Ocean. Han spøjte med, at han selv havde tømt alle flaskerne - undtagen mælkeflaskerne. I 1903 blev "*damernes ven*" gift med May en katolsk pige fra Skotland, som han i passende afstand kaldte for "*ribsbusken*." Parret fik sønnen Herbert. En periode boede de i England, senere i Hamborg. Efter Første Verdenskrig flyttede de til Grenå, hvor Peter var fisker og arbejdsmand. Han fik job hos et omrejsende Tivoli og kom til Ærø som 69-årig. Flere gange havde Peter Jacobsen forsøgt at få lavet et museum til sin samling, men det var hidtil mislykkedes, fx havde Grenå Kommune takket nej. Men i Ærøskøbing sagde de ja tak til hans ide, og i 1943 var museet en realitet. I 1957 solgte han 259 skibe til dansk-amerikanerne Laura og Einar Larsen, der gættede på en pris af 25-30.000 kr. I nogle år rejste de rundt i verden og viste samlingen frem. I 1990 solgte parret samlingen for 1 mio. kr. til en nordmand.

Museet besøges årligt af 35.000 gæster. På et tidspunkt var der flere besøgende her end på Nationalmuseet, der kun havde besøg af 25.000 gæster, hvad de var temmelig frustreret over, men det er vist også mange år siden. Samlingen rummer også imponerende træskærerarbejder af Hans Christian Pedersen (1858-1926), en udstilling om D/S Ærø, Danmarks ældste dampskibsrederi og barber og flaskeskibsbygger Arne Pedersen, Børkop hvis flotte flaskeskibe også er at se. Peter Jacobsen døde i 1960 og ligger begravet på Ærøskøbing Kirkegård, men menighedsrådet tillod ikke, at hans gravkors blev sat over graven, den var for provokerende, så den står i dag på museet. Det er sikkert også meget godt, for trods ærøboernes hæderlighed ville den sikkert være blevet udsat for hærværk, og ville næppe heller kunne holde gennem årene for vind og vejr. Ved Peter Jacobsens død overtog Ærøskøbing Kommune museet og den medfølgende gave på 300 flaskeskibe.

Ærø Museum blev stiftet 10. juli 1910 i den gamle Landfogedgård fra 1700-tallet. Skønt entreen dengang var 25 øre, var der stor tilstrømning. I 1955 flyttede museet til nuværende adresse. Det er et lokalhistorisk museum med en stor dragtsamling, maritime billeder og legetøj. Også her finder du flaskeskibe og skibsmodeller. Museet har flere af de gamle gravtræ, i stedet for gravsten. Overraskende var det, at gravtræ blev af graveren taget ind om vinteren. Under loftbjælken hang læderspande, de hang i ethvert hjem, og alle mand kom af hus med sin lædertaske, ifald der opstod brand. I haven ses et gammelt das.

Ved havnen ligger Ærøskøbing Røgeri, her får vi en af dagene en let frokost bestående af røget sild, grøntsager, kartoffelsalat og brød, og da vi ikke ynder at tørste, bliver retten suppleret med vand/øl til en samlet pris af 98 kr.

Gadenavnet Slutteryden fortæller, at her sluttede den gamle trekantede del af byen, bagved ligger gaderne med de logiske navne Baggårde og Baggavle. I udkanten af byen ligger en vej med navnet Tivoli. Vejen fik dette navn, fordi Georg Carstensen (1812-4/1 1857) havde en ven her, som han boede hos, mens han tegnede Tivoli (se 1843).

På handelsfronten er der her som alle steder i vort land sket store ændringer, få år tilbage havde Ærøskøbing 22 købmænd, i dag er der kun en tilbage.

I et bådehus på havnen holder Ærø Kunstforening udstillingen - Kunst på Havnen. Det er en gruppe af Ærøs mange kunstnere, der i fællesskab viser deres værker i brugskunst, malerier og skulpturer. Udenfor står en kæmpemusling af Erik Hartwich, der har sit eget Galleri Rusager.

Det blev en udbytterig byvandring, mange af de her beskrevne ting blev oplevet under besøg de pågældende steder den følgende dag. Tilbage på hotellet fristes vi til at prøve Ærøs egen øl, vi deler 0,75 liter til den formidable pris af 85 kr., butiksprisen er 30 kr., men det var heldigvis en god oplevelse. Efter en god nats søvn går vi ned til et prangende morgenbord, der ikke lader noget tilbage at ønske, selv bacon og æg er med på menuen.

Da vi skal indlede dagens cykeltur, konstaterer jeg, at min cykelkasket er pist væk. Jeg spørger hotelejereren, om der er indleveret en tabt cykelkasket, et øjeblik - siger han går ud bagved og kommer ind med en ny cykelkasket flot lilla med hotellets logo i panden. Det var dog herligt, at den var blevet fundet, var min tvetydige og smilende kommentar som tak.

Marstal

Dagens tur skal gå ad cykelrute 92 til skipperbyen Marstal. Naturen er fortsat herlig, det samme gælder vejret perfekt til en cykeltur. I Øhavet ses Lilleø højst et par km. ude, den har facon præcis som en boomerang. Vegetationen i grøfterne er mangfoldig, mange af planterne kender vi ikke, men dog snerler i forskellige farver og masser af meterhøje cikorieplanter med deres smukke blå blomster. Under krigen blev plantens rødder brugt som erstatning for kaffe (se 1900). Vi indsnuser naturens herlige dufte, flere steder fornemmes duften af modent korn, skønt vi dog ikke ser mejetærskere i brug. Ind imellem blandes den herlige duft med en knap så charmerende duft fra nutidens store grisefarme. Overalt ses usædvanlig mange vejboeder, der sælger vidt forskellige produkter. For tiden er det mest jordbær og kirsebær, men også forskellige grøntsager og hjemmelavede marmelader ses gang på gang.

Marstal er Ærøs største by med værfter, rederier og Navigationsskolen, som de efter en hård kamp fik lov at beholde. Alt i byen bærer præg af, at havet gennem tiderne har været byens arbejdsplads. Flere huse har dekoreret facaden med et skib i en roset. Marstal betyder egentlig hestestald, for mare er det lokale ord for hest. Det er herfra, vi kender ordet mareridt.

Ærø arbejder meget på, at øen skal blive 100% selvforsynende med vedvarende energi. De har ved Marstal verdens største solfangeranlæg på 18.365 m², den dækker 30% af Marstals varmeforbrug.

Vort første besøg gælder Marstal Søfartsmuseum ved havnen, den blev grundlagt i 1929 og har senere vokset sig større. Det er en stor udstilling 35 rum i fire bygninger i alt 1.000 m². Museet giver et godt indtryk af søfartens betydning for byen Marstal og Ærø. Fra de oprindelige sejlskibe til nutidens moderne coastere, og en nøje beskrivelse af de adskillige skibstyper. Der ses fund fra bopladser fra stenalderen. I 1700-tallet var fiskeri den væsentligste indkomst, i 1900 havde Marstal 100 fiskerifartøjer i dag er tallet 10. Marstalflåden kulminerede i 1893, hvor den talte 341 fragtskibe, der beskæftigede ca. 1.400 sømænd og blev betjent af 8 skibsværfter. Museet ejer flere hundrede marinemalerier bl.a. af Carl Rasmussen, der var født i Ærøskøbing 1841. Han faldt over bord på vej hjem fra Grønland i 1893. Også her findes en fin samling af 60 skibsmodeller skabt af

skibssmed Lorens Hansen (2/8 1889-4/1 1950) fra Marstal i hans fritid. Samlingen er for øvrigt overdraget museet af den lokale Rotaryklub. Derudover andre flaskeskibe og skibsmodeller. Der er udstilling af navigationsudstyr, dragter, fajance, husgeråd og alverdens sære sager som skildpadder og sværdfisk hjembragt fra De Syv Verdenshave. Der fortælles om den farlige sejlads under de to verdenskrige, hvor Ærø mistede 150 søfolk og 50 skibe.

En udstilling om færgefart fortæller, at allerede i 1600-tallet startede ruten Søby-Mommark, men den blev opgivet i 1864 grundet Slesvigkrigene. Først i 1960 blev denne trafik genoptaget, de første år kun om sommeren. Ruten Ærøskøbing-Svendborg startede i 1874 med træbåde. På denne rute minesprængtes "Rise" i 1943. Ruten Søby-Fåborg startede i 1900-tallets begyndelse.

I museets gård er udstillet forskellige fartøjer beregnet til besøg af det ungdommelige publikum. I kiosken kan købes forskelligt sømands souvenir, Cd'er med sømandsmusik og mange forskellige bøger om søfartens betydning for Ærø.

Efter dette storslåede besøg trænger vi til et hvil. Så vi finder Den Gamle Vingård, hvor vi bestiller sild, øl og snaps, lige det vi trænger til. Det smager herligt og prisen 175 kr., vurderer vi som værende rimelig.

Vi cykler ud til de små, charmerende, uhyre dekorative, tætliggende badehuse på tangen ud for Marstal, Ærøs Hale eller Eriks Hale som nogen kalder den. De har kun få meter til såvel Marstal Bugt som den indre sø. De fleste af husene er næppe over 3x3 meter, men er yderst populære og sælges, sin lidenhed til trods, for priser mellem 100.000 kr. og 200.000 kr.

Marstal Kirke er opført i 1737-38 af byens skippere, der selv sejlede byggematerialerne til kirken. Tårnet blev bygget i 1920, det er kobbertækket og kaldes Fredstårnet eller Genforeningstårnet. Tårnet er bekostet af privat indsamlede midler på Ærø, og navnet begrundes med, at Danmark ikke kom med i Første Verdenskrig. Marstal Kirke har 7 kirkeskibe, endnu engang mindes vi om søfartens absolutte betydning for Ærø. Altertavlen er malet i 1881 af den lokale maler Carl Rasmussen (1841-93).

På havnen i Marstal står et stort monument skabt af Hans Krull. Det står som minde for de danske søfolk, der omkom under Første Verdenskrig. Her besøger vi også Galleri Humlehave, hvor Rita Lund har skabt mange farveglade malerier, ikke mindst af de små dekorative badehuse langs Marstal Bugt. Fra havnen er der færgefart til Rudkøbing.

Engang bestod Ærø af to øer

Cyklerne vendes nu mod V ad cykelrute 91 langs Ærøs sydkyst. Frem til 1856 bestod Ærø af to øer nemlig Vest Ærø og Lille Ærø. Netop her ved Gråsten Nor, med Kraghøns i N og Trappeskov i S, blev der over 24 år afvandet et område på 700 tdr. land, dette er nu landsdelens største engareal med et meget rigt fugleliv.

Også her er der en herlig badestrand. Ved Vejsnæs Nakke, sydspidsen af Ærø, viser et skilt ind til Sankt Alberts Kirke. Den eneste kirke i Danmark der er indviet til den bøhmiske biskop Albert, det er sket i 1300-tallet. Albert led martyrdøden i Østpreussen i 997 og blev helgenkåret allerede år 1000. Han blev gravlagt i Gniezno i Polen, men blev siden overført til Sankt Vitus katedralen i Prag og har i dag status som tjekkisk nationalhelgen. Omkring kirken her ved Vejsnæs, findes en tre meter dyb voldgrav og et voldanlæg fra 1000-tallet til forsvar. Volden omslutter et areal på 2.500 m². Kirken blev, som så mange andre kirker og kapeller, revet ned efter Reformationen i 1536. Den ældste skriftlige omtale af kirken er fra 1570 og det ældste kort fra 1646. Kirken har været 18 m

lang, 8 m bred og haft et sidesakristi. Udgravninger er foretaget af Langelands Museum i 1995-96. Under kirkegulvet fandt man tre grave. Op mod kirken har der stået en teglstensbygning, her fandt man et halvt hundrede mønter, tre pilgrimstegn, smykker, keramik, armbrøst, stumper fra blyindfattede glaser og en alterklokke dateret til 1300-tallet. Omkring kirken fandt man 70 grave, hvoraf de fleste var børnegrave. Måske ikke så overraskende for dengang var der en meget stor børnedødelighed.

Netop her oplever vi turens eneste regnbyge, der efterfølges af vældige tordenbrag. Tæt ved ligger et af de efterhånden meget sjældne ishuse, dem vi kender så godt fra vores barndomstid. Der er et skilt i vinduet med tilbud på kaffe til 8 kr., is, sodavand og andre skønne sager - Ring på klokken - står der, det gør vi, om ikke andet så dog for at få en smule læ mens byen står på. Men ishusholdningen reagerer ikke skønt flere opkald. Så vi må nøjes med *udsigten til kaffe 8 kr.* Megen læ bliver det ikke til, men byen er heldigvis meget kort, så vi bliver ikke mærkbar våde og fortsætter ufortrødent den videre tur mod nye udfordringer.

Nu cykler vi mod NV langs Ærøes vestkyst. Få km. inde på øen ligger Store Rise, der har Ærøes ældste kirke fra 1100-tallet, men for en gangs skyld springer vi over en kirke – lagde du mærke til det. Der er syv kirker på Ærø, alle har et maritimt islæt.

Der er ca. 2.300 kirker i Danmark, de 1.600 af dem er middelalderkirker. Uanset ens syn på religion så har kirkerne med deres særprægede arkitektur en dragende virkning på mennesker, og så er de næsten altid placeret i den gamle bydel, hvor byens historie har sit centrum.

I en lille landsby ser vi en gammel gård, der har et permanent loppemarked. De er ikke uden humor, for under gårdens pump står en balje med et skilt - Badning Forbudt og i vinduet ind til ladebygningen står på et andet skilt - Indbrud Forbudt. Vi stopper op og kikker ind på sagerne, men det er på et niveau, som vi har alt for meget af i forvejen, så vi haster hurtigt videre.

Vi når nu til Voderup Klint, der med sine trappeformede skrænter rager 33 meter op fra havet. Området betragtes af mange som Ærøes smukkeste strand. Det fortælles, at en af skrænterne for 40 år siden pludselig sank 14 meter, og at køerne, der stod på skrænten, havde moret sig højlydt.

Dagen er efterhånden fremskreden, så vi vender næsen mod vort hotel i Ærøskøbing. Over Tranderup følger vi den lige vej til Ærøskøbing. Her kommer vi til den fornemme rastepads Olde Mølle på Ærøes højeste punkt og samtidig øens geografiske midtpunkt, hvor vi kan se Ærøes kyst såvel mod N som S. Det er Fyn Amts flotteste rastepads står at læse. Her er der i 1950 rejst en stor flot sten, der fortæller om Ærøes Samling under den danske krone i 1750. Og Fredsbænken - en skulptur skabt af billedhugger Erik Brandt fra Assens. Bænken er formet som en bro, der skal symbolisere fred i verden. Derudover den fredstraktat som øens beboere har indgået med hinanden og underskrevet 31. maj 2003. På Fredsbænken kan man sidde og glæde sig over øens positive sammenhold og samtidig betragte den storslåede og uhyre smukke natur over ø og hav mod alle verdenshjørner. Men – pas på ærøboer, der går ikke mange måneder, før udsigten er spoleret af en ikke alt for hensigtsmæssig placeret hæk.

Her fra rastepadsen Olde Mølle er der en herlig cykelvej - nedad næsten fem km., så farten kommer helt op over 40 km. i timen, det svarer vist nogenlunde til, hvad en professionel cykelrytter kører, når det går op ad bakken, men i den sammenhæng er vi ikke professionelle. Vi stryger

gennem Stokkeby, hvor vi netop opfanger synet af Steensagergaard en flot trelænget bindingsværksgård.

Efter dagens ca. 50 km., et tiltrængte brusebad, ren bluse uden svedlugt og nyfriseret går vi ned i restaurationen. Vort valg falder på fladfisk, som Hanne med sine fiskekundskaber straks dømmer som en skrubbe eller rettere 1½ kæmpeskrubbe til hver. Skrubbe eller ej de smager fortrinligt, hvad også gælder tilbehøret, men vi evner ikke at spise op. Det går bedre med den bestilte hvidvin og desserten, der består af jordbær med is.

Ærøskøbings omegn

Den sidste dag på Ærø går med besøg nogle af de steder, Jan omtalte under byrundturen. Derudover beslutter vi at cykle endnu en tur på øen mod NV. Første mål er Bregninge Kirke (se 1200-tallet). Vi er kommet lidt sent på den, for netop som vi betræder kirkegården, begynder graveren at ringe solen ned. Hvilken uorden - solen står næsten lodret på himlen. Vi når lige at få et hurtigt kik i kirken og en god snak med graveren, der, branchen til trods, synes at være ganske normal. Vi bemærker tårnets usædvanlige tagdækning, der består af egetræsspån. På kirkegården finder vi Sven Havsteen-Mikkelsen (se 1912) og Alan Havsteen-Mikkelsens (8/8 1988-8/12 2002) grave. Kirkegården er rund, hvad der gælder flere andre kirkegårde på Ærø.

Næppe har vi forladt kirkegårdens område, før to skilte - *Kaffe og hjemmebag 20 kr.* - og - *Gårdbutik Ærø* - frister, men vi er fristet af hver sit skilt Hanne efter et kik i Gårdbutik Ærø og jeg efter Kaffe og hjemmebag. Mens jeg nyder kaffen og et stykke drømmekage, går Hanne på opdagelse i - *Ærø Uldgaarden*.

Det skulle vise sig at blive en bekostelig affære - Uldgaarden altså. Der er utrolig meget spændende tøj i den gamle gård, som det vitterligt er, gode kvaliteter til humane priser er Hannes begejstrede kommentar, mens jeg, rystende af bar skræk, sluger den sidste krumme og kaffesjat. For jeg skal bestemt også ekviperes, synes Hanne - uha o skræk. Først listes jeg i et par "*knappe af bukser,*" men det er så heldigt, at de ikke har mit nummer, men se dog remmen, pointerer Hanne, den er bestemt fin til dig. Og se hvilken lækker skjorte tilføjer hun skyndsomt. Joe, rimelig tilslutter jeg, og den er da også blå. Jeg kan godt mærke, at jeg denne gang nødsages at købe noget, for Hanne har helt andre og store planer med sit eget indkøb, og har jeg først købt noget, så er det ligesom mere legitimt, at også hun nødvendigvis bør finde et eller andet. Der skulle jo gerne være blot en anelse balance i indkøbene, så jeg finder yderligere frem til et par "*underbovser,*" dem får jeg nok brug for en gang. Hver gang Hanne har været inde i prøverummet, nødsages jeg at give udtryk for, at hun ser dejlig ud i det nye flotte tøj, som hun i bedste mannequin stil viser frem, - og det gør hun faktisk også.

Tre dragter bliver det til - plus alt det andet. Men det bliver da vist uforskammet dyrt, og vi kan jo heller ikke have alle de dragter med i bagagen på cyklerne, protesterer jeg. Ingen rolle, ingen rolle betyder den flinke ekspeditrice, Tove, vi sender gerne. Det synes Hanne er en ualmindelig glimrende ide og tilmed en fin service. De to kvinder har bestemt ingen problemer med at blive enige. Jeg tænker, naturligvis sender de da gerne, når der er tale om varer i mængder, der nærmer sig en gros. Efter to-syv timer er dyngen blevet tastet ind på kasseapparatet og stablet pænt op på den efterhånden godt overfyldte disk. Jeg kan godt se, at mindst en trailer havde været nødvendigt, om vi selv skulle fragte dette lager hjem.

Med min fortid i handelsbranchen undrer det mig en anelse, at en så stor butik med så mange varer, en ekspedient, og kun en kunde i den time vi var der, kan være en givtig forretning. Mens Hanne er

i prøverummet, får jeg en snak med Tove og spørger forsigtigt til handelslivet i byen. Hun beklager, at der de seneste par år er forsvundet 2 købmænd, 1 brugs, 1 kro og 1 ishuse fra Bregninge, og nu er de ene om at trække byens handelsliv, og det kan naturligvis mærkes. Men hun omtaler forretningen med stor respekt og fremhæver, at der ofte kommer en bus med et selskab, og så er der gang i salget. På ingen måde afslører hun problemer, hvad jeg naturligvis heller ikke aner, om der er. Men jeg turde i hvert fald ikke binde an med denne opgave.

Da vi igen når Ærøskøbing, beslutter vi, at cykle ud til de små badehuse, i stil med dem de havde i Marstal. Langs lystbådehavnen er der en livlig trafik mellem en skov af skibsmaster. Også her i Ærøskøbing ligger badehusene på en smal tange - Urehoved, tæt ligger de med strand til bugten Revkrog. Mange er de, og næsten alle har en flagstang, og der hvor nogen er hjemme, har de også hejst flaget, virkelig festligt ser det ud.

Endnu en begivenhedsrig dag er til ende, skønt det kun blev til 25 km. Da vi kommer til hotellet, er vi trætte og umanerlig tørstige, så vi beslutter at slappe af over $\frac{3}{4}$ liter Ærø Øl - til deling naturligvis - 85 kr. - skidt pyt, vi har allerede brugt en formue i dag. Efterfølgende er dagens obligatoriske bad særdeles kærkommen, hvorefter vi går til restaurationen. Dagens menu står på kalvefilet og sprængt andebryst med forskellige grøntsager og citronsaucen, som dessert serveres jordbær i friskpresset appelsinsaft med Grand Marnier og is. En velsmagende og herlig middag. Det er sidste aften på Ærø, der har været en god oplevelse, som vi føler bør fejres, så vi bestiller frisk og frejdigt to irsk kaffe. De er skæppe gode - godt med "krudt" i, og vi får en hel kande kaffe med i købet. Det nyder vi meget, mens vi får os et spil Rommy. Og så kommer regningen - to irsk kaffe 150 kr. Skidt pyt - budgettet er alligevel sprængt, og tøjet var *uhyggeligt* billigt.

Efter endnu et herligt morgenmåltid hilser vi af med Hotel Ærøhus, takker for et behageligt ophold og en særdeles venlig betjening. Med bagage og cykler går det til havnen, sejlturen med færgen Ærøskøbing-Svendborg tager $1\frac{1}{4}$ time. Igen er der tale om en meget smuk sejltur mellem de mange øer, som vi næppe kender navnene på, og slet ikke ved, hvordan de ligger i forhold til hinanden. Danmark har 405 navngivne småøer, hvorpå der bor 5.000 mennesker, det er en halvering fra 1930, hvor der boede 10.000 mennesker, men på fastlandets landdistrikter er befolkningstallet jo også faldet.

Her får du en kort beskrivelse af ruten fra Ærøskøbing til Svendborg. Næppe er vi ude af havnen i Ærøskøbing, før vi passerer den lille seks meter høje Dejro til styrbord. Få sømil mod N stadig til styrbords kommer Lille Egholm og Store Egholm begge ubeboede øer, lige bag dem ligger den 92 ha store Birkholm, hvis højeste punkt er 1,8 meter. Birkholm bebos af 30-40 mennesker. Efter yderligere få sømil ser vi på bagbords side den 4 km² store frugtbare Drejø, hvor der bor over 100 mennesker. De lever hovedsageligt af landbrug. Øen har en kirke fra 1535, egen præst, købmand, kro, lystbådehavn, lejrplads og hjemstavnsmuseum. Tidligere var der også et teglværk. Ellers har øen et rigt liv, hvad angår planter, fugle og dyr. I 1942 var øen udsat for en voldsom brand (se 1942). Længere mod V øjnes den lange Avernakø på 6 km² og godt 100 mennesker. Endnu længere mod V skulle Lyø af samme størrelse befinde sig. På styrbords side har vi den 90 ha store Hjortø, der kun rager to meter op over havet. Her bor der kun en snes mennesker. Vi sejler nu ind mellem Skarø på bagbords side og Tåsinge. Den frugtbare Skarø er på 1,9 km². Øen har i dag 32 fastboende, købmand, spisested, røgeri og teltplads. I gamle dage dvs. frem til 1900 blev skarøboere begravet på Drejø, den døde måtte kun forlade øen fra den tidligere Kreuers Bro på vestkysten. Der er ualmindelig smuk her mellem Fyn og Tåsinge, ind under den smukke bro, der forbinder de to kyster, når vi endnu en søfartsby - Svendborg.

Svendborg

Fra borde cykler vi mod vandrehjemmet, hvor vi har bestilt to overnatninger. Ganske let finder vi det femstjernede vandrehjem Svendborg Danhostel i Vestergade. Regnskabschefen Hanne får afregnet på kontoret med 1.240 kr., for to overnatninger, vi får aflæsset vore pakkenelliker i værelset og gør klar til på gåben at indtage Svendborg, der blev købstad i 1253, og i dag har omkring 30.000 indbyggere og Svendborg Kommune 43.155.

Første mål er Viebæltegård, Danmarks eneste bevarede Fattiggård og Arbejdsanstalt. Som sådan opførte Svendborg Kommune de fire bygninger i 1872, de fungerede helt frem til 1974. Fattiggården var for værdigt trængende ældre og syge, og arbejdsanstalten var for arbejdsduelige kvinder og mænd, der ikke selv fandt arbejde, men ernærede sig med tiggeri, prostitution og vagabondering. Sådan lyder stedets optagelsesregler. Beboerne havde pligt til at bade og skifte tøj en gang om ugen. Særlige rum var beregnet for sindslidende. En afdeling fungerede som sygehus, særlige værelser på anden sal var beregnet til patienter med smitsomme sygdomme og gik under navnet - Fnatloftet. Også detention havde de, ikke overraskende kaldtes den for – Fuldebrummen. Ofte var beboerne befængt med utøj, så måtte de en tur i vaskerummet, tøjet kom i – Lusekassen og blev overstænket med svovlkulstof. Der var en skarp adskillelse mellem kvinder og mænd - høje mure og pigtrådshegn. Der fortælles om forskellige arbejdsopgaver på stedet, skrædderværksted, måtteværksted og nogle lavede sivsko, der i 1876 kostede 65 øre for et par.

Der fortælles om de fattiges håbløse vilkår i samfundet, her nogle få eksempler:

Viborg Tugt- og Manufakturhus blev indviet i 1745. Historien antyder, at fanger blev brugt i fabrikationsøjemed.

I 1849 fik vi Grundloven, der bestemte, at beboere på fattiggårde og modtagere af fattighjælp mistede deres stemmeret og valgbarhed.

Aldersrenten fik i 1957 navneændring til Folkepension.

I 1961 fik Arbejdsanstalter navneændring til Forsorgshjem.

I en særlig tankevækkende udstilling med titlen: - Du skal ikke tænke på din far og din mor, vises gribende historier om livet for børnehjemsbørn i 1900-tallet. I 1890 var der 60 børnehjem i Danmark med 2.000 børn. Også her et par eksempler:

Vi ser beretningen om børnevennen Peter Sabroe, der holdt et foredrag i Svendborg, dagen før han omkom ved en tragisk togulykke ved Bramminge (se 1913).

Der fortælles om Himmelbjerggården, der blev grundlagt som børnehjem i 1897 af digteren Leopold Budde, der ligger begravet under tårnet i Sct. Søren's Kirke Gammel Ry. Fra starten var der beregnet plads til 150 drenge på Himmelbjerggården, i dag er den hjem for 36 særlig adfærdsvanskelige drenge mellem 6-14 år.

De her få nævnte eksempler giver kun et dårligt billede af den tankevækkende oplevelse, det var at se dette socialhistoriske museum. Der blev virkelig sat spot på, hvordan vi behandlede de medmennesker, der ikke var født med en sølvske i hånden. Mange tanker blev sat i gang.

Billetten til 40 kr. giver i morgen ret til smagsprøver på gule ærter med urter, kartofler og flæsk.

Men desværre - i morgen er der andre oplevelsesture på beddingen – måske afsluttende med rejcecocktail, oksefilet og jordbær med Grand Marnier.

Naturama er en ny og moderne attraktion i Svendborg. Et naturoplevelsescenter hvor man i et kæmperum, formedels 90 kr. pr. næse, 70 for pensionister, kan se udstilling af udstoppede dyr og over 500 fugle og fisk store som små. De har Danmarks største samling af havpattedyr. Specielt er det et

lærerigt og godt museum for børn, og vi ser da også mange børn, der med et spørgeskema går rundt for at finde svarene. På stedets cafe nyder vi henholdsvis pølse, sandwich og øl.

Uheldigvis kommer vi forbi en tøjbutik, jeg ved ikke hvorfor, men de har altid en dragende virkning på kvinder, så jeg slæbes med indenfor. Uheldigvis har de netop de *"knappe af bukser,"* som de ikke havde i Bregninge, altså den størrelse der passer mig. Så dem køber jeg selvfølgelig, selv om der ikke er plads i cykeltasken. De var også 100 kr. billigere, hvad der naturligvis hjalp en del på mit humør. Mærkeligt nok fandt Hanne ikke i denne butik noget, der skulle sendes til Ringkjøbing.

På vores videre vandring i byen kommer vi forbi et skilt - Johannes Jørgensens fødehjem (se 1866). Hov, den havde vi ikke med på planen. Men da der er åbent, går vi naturligvis ind. Et par gæster er just i færd med at få en dybere forklaring om Johannes Jørgensens liv i barndomshjemmet, hans 38 år i Assisi og hans seneste år igen i Svendborg. Kustoden er en frivillig hjælper med interesse for Johannes Jørgensens liv og digtning, også parret, der er på besøg, afslører stor viden om forfatteren. Hanne og jeg ved ikke ret meget om forfatteren, så vi suger til os og kommer med visse mellemrum med bemærkninger, så de mere kloge er klar over, at vi interesseret følger med. Det undrer os lidt, at de *"lærde"* var enige om, at Johannes Jørgensen kunne være meget humoristisk. Mindestuen er spækket med Johannes Jørgensens bøger, såvel dem han har forfattet, som dem han har ejet, samt bøger der omhandler emner i hans sfære. Det bliver et udvidet museumsbesøg, for kustoden tager os med op på loftet, der ellers ikke er tilgængelig, her ser vi Johannes Jørgensens soveværelse og betragter udsigten fra de vinduer, som også han har gjort. Vi hører om onklen og andre familiemedlemmers indflydelse på ham. Det blev et ganske interessant og ret usædvanligt besøg. Entre skulle vi ikke betale, men hvis vi ville skrive i deres gæstebog, så var kustoden glad. Vi anstrenger os meget for at skrive noget begavet, en svær opgave, så kære læser, hvis du vil læse noget klogt så slå op i Johannes Jørgensens gæstebog 12. juli 2006.

Vor Frue Kirke i Svendborg er bygget i 1200-tallet af munkesten i gotisk byggestil på byens højeste punkt. Kirken blev grundig restaureret i 1884, men ikke særlig hensynfuldt, så i 2004 fik den igen en renovering. Prædikestolen er fra 1500-tallet. Alterbilledet er malet af Christoffer Wilhelm Eckersberg (1783-1853), der hænger en kopi af dette billede i Ærøskøbing Kirke. Tårnet er med spir, og der er ophængt to kirkeskibe i kirken.

Desværre er den fredede Anne Hvides Gård fra 1575 lukket, da vi står ved indgangen. Det er Svendborgs ældste hus, der blev amtsmuseum i 1913.

Tæt ved havnen ligger Sct. Nikolai Kirke en munkestensbygning fra 1200-tallet. Den betragtes som hovedkirken i Svendborg. Tårnet har spir. Kirken gennemgik en hovedrestaurering i 1892-94. Alterbilledet af Jesus og hans tolv apostle er fra 1894 og skabt af Joakim Frederik Skovgaard (1856-1933).

Et gammelt træsejlskib ligger i havnen og reklamerer med, at de arrangerer sejlture på to eller fire timer i Det Sydfynske Øhav. Det vil sikkert være en god oplevelse, for Det Sydfynske Øhav må bestemt være et eldorado for lystsejlere. På havnen står også en hvalfisk som skulptur, den er skabt af Franhssek Balek og skænket af Albanifonden til Svendborgs 750 års jubilæum. Vandreturen fortsætter forbi lystbådehavnen, hvor masterne kappes om pladserne.

Tilbage på vandrehjemmet får vi dagens tiltrængte bad. Med velduftende creme og nyfriserede begiver vi os ud i byen til den middag, vi allerede har bestilt på Restaurantskib Oranje, der ligger

ved Jessens Mole. Det var åbenbart fornuftigt, at vi havde bestilt, for der er fyldt godt op ved skibets borde, skibsluger der er brugt som bordplader. Efter et kvarters tid får vi plads ved vores skibsplanke. Tjenerne har meget travlt, på grænsen til stres, de må sno sig mellem de tæt stående borde, men alle føler sig øjensynlig godt tilpas i det intime interiør. Menuen står på hummerhaler og butterdejsbrød med indbagte krydderier og sesamsauce, hovedretten er havkat krydret med birkes dertil kartofler, grønne asparges og sesamsauce. Naturligvis kræver dette foruden postevand en flaske hvidvin, en middag i overflod alt imens vi får os en lang snak om fattiggårdens strabadser. Det hele er meget velsmagende, og kontoen bliver lettet for 654 kr.

Da det har været en dag på gåben, har cyklerne delvist holdt siesta. De har kun været i sving ned til havnen i Ærøskøbing og op fra havnen i Svendborg til vandrehjemmet, 1,68 km. er dagens cykelmæssige indsats. Mætte og lidt trætte er vi tilbage på vandrehjemmet. Her investerer Hanne i to øl fra stedets automat, dem nyder vi til et spil Rommy. En god nats søvn, igen et veldækket morgenmadsbord og vi er friske til dagens cykeltur. Den går over Svendborg Sundbroen til Tåsinge (se 1966).

Tåsinge

Øen Tåsinge er 69,6 km² stor, og har ca. 6.000 indbyggere. Vort første mål på Tåsinge er Bregninge Kirke på øens top - 72 meter over havet. Herfra nyder vi en helt fantastisk udsigt over hele øen. Det siges, at der herfra kan ses 60 kirker, det evner vi dog ikke. Kun tre-fire km. mod S ligger Landet Kirke (se 1999), der er kendt for to ting en kentaur, der er afbildet på vores 50 krone seddel, samt sikkert mere kendt den kirkegård hvor Elvira Madigan og Sixten Sparre ligger begravet under et egetræ. Der er stadig tradition for, at brudepar fra Landet Kirke går til graven under egen, og at bruden her lægger sin brudebuket. Om det hører du mere om lidt.

Nedenfor kirken ligger Taasinge Skipperhjem og Folkemindesamling, som vi til en billetpris af 40 kr. går i gang med at udforske. Museet er stiftet af folkemindesamler og malermester Poul Fredholm (1899-1972) og åbnet 4. juli 1958. Han købte gamle ting op, hvor han kom frem som maler. Ofte var det som betaling eller delvis betaling for udført malerarbejde. Museet er indrettet som et skipperhjem med særlig mange maritime effekter og ting fra fremmede himmelstrøg. Der er en stensamling, lakstempler, møntsamling, legetøj og redskaber til forskellige håndværk såsom skomager, tømrer, væver, rebslager og sågar lægeudstyr. En særlig udstilling viser smukke gamle dragter og musikinstrumenter, ledsaget af glad folkedansermusik. Derudover har museet en særudstilling om kærlighedsdramaet mellem Elvira Madigan og Sixten Sparre (se 1889). I dette rum spilles Mozarts smukke klaverkoncert.

Efter dette spændende museumsbesøg cykler vi videre med Valdemars Slot som mål. Undervejs passerer vi den berømte Ambrosius Stub Eg. Den menes at være plantet i 1600, og dens omkreds er 7,3 meter. Under denne eg fandt Ambrosius Stub (se 1705) inspiration til sin digtning, mens han boede hos herremand og smugler Niels Juel på Valdemars Slot.

Valdemars Slot (se 1639) er med 8.000 m² Danmarks største privatejede slot. Det blev en meget stor oplevelse. Rundturen i de 21 sale alene i hovedbygningen giver hver for sig et væld af indtryk. Ikke mindst er det nye Jagt- og Trofæmuseum på loftetagen uhyre imponerende. I sidebygningerne vækker Danmarks Legetøjsmuseum mange minder, og der er flere store modeljernbaner. Danmarks Museum for Lystsejlere er bestemt en lækkerbissen for sejlsportsinteresserede. Historien om Niels Juels (se 1629) bedrifter er i sig selv ret enestående. Det lange besøg afslutter vi med en behagelig udendørs frokost i slottets restaurant med det slotsrigtige navn - Den Grå Dame. Vores valgte menu

er matjessild med kartoffelsalat og en Odense Pilsner – 186 kr. Her enes vi om, at billetprisen på 100 kr. til museets mange afdelinger var givet godt ud.

Ved Valdemars Slot er der en lille anløbsbro, her lægger M/S Helge af Svendborg til på sine turistture rundt i Det Sydfynske Øhav. Vi hopper ombord medbringende vore cykler for at komme med til Grasten på Thurø til en pris af 40 kr. Det er kun et smut på 10 min. Men desværre - skipper havde glemt, at vi skulle af, så vi råber - hallehøj, som en rigtig sømand vistnok gør til søs. Det var åbenbart det rette udtryk, for straks tager skibet en ekstra runde i søen og lægger elegant til ved den lille anløbsbro - Grasten, hvor de to skøre cyklister absolut vil af til stor moro for skibets øvrige passagerer. M/S Helge kan chartres til fester og andre specielle opgaver, prisen for tre timers sejlads i Øhavet er 5.000 kr.

Thurø

Næsten hesteskoformet er den herlige lille Thurø, med ydre mål 3 x 4 km. eller 7½ km² og godt 3.000 indbyggere hvoraf næsten alle bor i Thurø By, der er forbundet med udkanten af Svendborg med en bro og dæmning over Skårupøre Sund.

Øen er, som de fleste småøer her omkring, meget frugtbar, og det er da også frugtavl, der sammen med turisme står øverst på den erhvervsmæssige rangstige.

I øens brochure kan vi læse, at den verdenskendte forfatter Karin Michaëlis (se 1872) boede i Bergmannhus på Thurø og ligger begravet på Thurø Kirkegård. Hun var gift med forfatteren Sophus Michaëlis. Vel - det er nok ret afslørende for manglende viden i litteraturens verden, men ingen af os kendte de to forfattere.

Vejmæssigt er der ikke meget af tage fejl af, der er stort set kun en mulighed, den følger hestskoens rundt. Det eneste sted der er mulighed for et valg, stopper vi op, uheldigvis står der netop her et kirsebærtræ smækfyldt med de herligste røde, søde bær. Og hvordan kunne vi ane, at de var søde? Gæt engang.

Vi gør holdt ved Trefoldighedskirken (se 1639) i Thurø By, som Christian IV's rige svigermor Ellen Marsvin byggede i 1639. Kirken rummer imponerende træskærerarbejder på stolerækkerne, et krusefiks og et overdådigt alterbillede. På den smukke kirkegård hviler digterne Valdemar Rørdam (se 1872), Karin Michaëlis (se 1872) og Tom Kristensen (se 1893).

I det bratte drej, hvor vejen svinger fra Thurø By og ned til broen og dæmningen mod Svendborg, hænger to store skilte:

Velkommen hjem fra Italien - Moren og Faren

Kære Gustav, Stinne og Anders - Velkommen til Thurø.

Sidstnævnte er endda broderet på et lagen. De der kommer fra svendborgsiden kan umuligt undgå at se skiltene. Det ser meget privat ud på den ret trafikerede vej. Men måske er denne form for velkomst kutyme her på Thurø.

Langs stranden ved Svendborg Sund kommer vi til Christiansminde, en rasteplass og badestrand der i det herlige sommervejr er tæt pakket af mennesker. Der ligger også et ishús, det frister i varmen. Hanne synes, at Carted'or isvafler med tre kugler til 25 kr. er det rigtige valg, men hun kunne jo heller ikke ane, at tre kugler i Christiansmindes Ishús næsten svarer til seks kugler i Ringkjøbing. Isvaflerne var kolonorme, jeg havde endda sagt ja tak til skum og syltetøj ovenpå.

Vi sætter os på en bænk nede ved vandet, nyder vejret, badegæsterne, sejlerne og den behagelige sommerstemning, mens vi med fedtede fingrer, smasker os gennem de store isvafler. Herligt, men de stjal lidt af appetitten til den forestående middag.

Vi er nu nået tilbage til vandrehjemmet. Cyklerne har i dagens løb gennemført den beskedne strækning af 25 km., så de lange strækninger har ikke været nødvendigt for at opnå dagens mange og store oplevelser. Herligt at få skyllet dagens sved af kroppen og blive nettet på forskellig vis. Vi begiver os ud i byen for at finde et spisested, der passer til vores beskedne sult, der grundet de store isvafler ikke helt er på niveau med tidligere aftener.

Valget falder på Cafe Arthur Ristorante, der har mange borde på gaden. Nøje bliver menukortet studeret, Hanne vælger minestrone-suppe og jeg tomatsuppe, hvad vi begge er velfornøjet med, dagens balje vand og en italiensk Soave hvidvin hører også med til vort behov. Herefter vælger vi at dele en - pizza la toscana, ifølge menukortet er dens indhold acceptabel for os begge. Tiltalende ser de to halve pizzaer ud, da de høfligt serveres på to store tallerkener. Fortrøstningsfulde går vi om bord, men - waaooohhhh hvor er den stærk, udbryder vi næsten samtidig. På menukortet stod ikke et ord om chili, men pizzaen er overdænget med chili i en sådan grad, at hvis vi havde været madskribenter fra Politiken, måtte vi nødsages give den betegnelsen:

Uspiselig som føde for endnu levende væsener.

Normalt kan vi godt lide krydret mad, nok mest mig der undertiden får skyld for at dygne alt for mange krydderier på maden. Når vi har besøg af børnebørnene, får jeg altid besked på at være sparsom med krydderierne i køkkenet, hvis jeg har vovet mig derud, for børnenes smagsløg er endnu ikke spoleret af stærke sager som netop chili.

Efter bedste evne piller vi de synlige chilistykker til side, men det øvrige fyld er stadig uhyggelig stærk. Heldigvis er der endnu et par stykker af det brød, der blev serveret sammen med suppen, de bliver pludselig meget populære.

Da vi betaler den samlede regning på 308 kr., beklager vi naturligvis til den for øvrigt tiltalende unge serveringsdame, at vi ikke har spist op, fordi kokken desværre havde tabt beholderen med chili ned over netop vores pizza. Men vi burde nok straks have gjort kort proces og sendt pizzaen tilbage til køkkenet med en bemærkning om, at hvad angår kvantum af chili, så giver vi gerne denne pizza fem stjerner. Men det er ikke rart at blive centrum blandt restaurationsgæsterne, fordi man kritiserer maden. - De er vist vanskelige, ville det sikkert lyde. Og det er vi jo slet ikke!

Det blev ubetinget turens dårligste valg af menu.

Aftenen afsluttes på vandrehjemmet med et spil Rommy og to meget tiltrængte kolde øl fra vandrehjemmets automat. Samt en planlægning af morgendagens rute og aktiviteter som forhåbentlig skal slutte i Ringe.

På vej langs kysten østover

Igen er cykeltaskerne pakket godt til, og det går ud af Svendborg mod Ø forbi de steder, vi allerede har stiftet bekendtskab med, indtil vi når broen til Thurø, så er landskabet igen nyt. Et stort kursuscenter ligger flot i skoven, og ud mod Skårupøre Sund ligger godset Bjørnemose. Cykelruten runder Fyns sydøstlige hjørne tæt op ad en særdeles tiltalende strand. Vi passerer geografiske navne som Skårupøre, Åbyskov, Vængemose, Brohave, hvor adskillige sejlere, roere og badegæster bolttrer sig i de blide, herlige bølger. Pludselig stopper strandruten og viser ind i landet, trafikken skal ledes udenom Tisselholt Gods. En vej viser ned til godset, uvedkommende motorkørsel er ikke ønsket, men cykler og ryttere er velkomne, står der på skiltet. Naturligvis skal vi lige den km. ned

for at se, hvor flot Tisselholt Gods er. Alt er meget velholdt, synes nykalket i rødt, det gælder såvel de store ladebygninger som den flotte hovedbygning med borgtårn.

Der er ikke langt mellem frugtplantagerne her på den sydlige del af Fyn, mest er det æbler, men også pærer, kirsebær, solbær og ribs. Der er også mange marker med løg og andre køkkenurter. Alt sammen skyldes den gode jord og Fyns milde klima. Til gengæld ses ikke mange køer, det fortælles nemlig, at Fyns jord er så frugtbar, at frugt- og planteavl er mere rentabel end kvæghold. Tilbage på ruten og kort efter igen ud mod havet ved Elsehoved med Langeland i baggrunden. Det går mod N gennem Fredskov, Knarreborg Mølle, og her midt i ensomheden ligger pludselig en kirke. Det er Lundeborg Kirke bygget af røde sten i 1896 som et bedehus, der i 1906 fik sit tårn. Vi kommer ikke ind i den lille kirke, da der er begravelse.

Lundeborg

Nu er vi i den fra sangverdenen så kendte Lundeborg og cykler naturligvis ned til den charmerende havn. Den er bygget i 1861-62 og overtaget af fiskerne. Lystbådehavnen er bygget meget moderne og specielt, man går nærmest ud på en ø, hvor der er opstillet borde og bænke. Hele vejen rundt er der plads til mange tøjrede sejlbåde. Her fra Lundeborg Havn går der en lille person- og cykelfærge til Lohals på Langeland. På havnen ser vi en spiseseddel med fristende tilbud på forskellige små fiskeretter. Vi vælger makrel med dild og hvidløg på rugbrød, dertil øl/vand til en pris af 94 kr. - særdeles rimeligt.

Efter dette afslappende ophold entrer vi igen sadlerne, og begiver os ud i det fantastiske sommervejr i det smukke fynske landskab. Lang tid går der ikke, før et utrolig flot slot viser sig – Hesselagergård. Med sine mægtige buede gavle fremtræder slottet meget aristokratisk, men - Privat står der på indtil flere skilte. Vi læser om slottet, at det er en fredet renæssanceherregård bygget i 1538 for kansler Johan Friis. I en af slottets sale findes en enestående udsmykning i form af en kalkmalerifrise med hjorte, kalve og elegant klædte damer og herrer ved et veldækket bord.

Få km. mod N ligger byen Hesselager. I byens nordlige ende finder vi Hesselager Kirke (se 1183). En stor og meget spændende kirke med flere interessante historier. På kirkegården ser vi en gravsten med navnet Agnes Blixen-Finecke (8/5 1947-28/11 1992). Da der ikke var nogen at spørge, fandt vi ikke ud af, om det berømte navn kan kædes sammen med navnet Karen Blixen-Finecke. Men stavemåden var ikke helt den samme.

Kun et par km. N for Hesselager ligger Danmarks største sten - Dammestenen, Damestenen eller Hesselagerstenen. Der er åbenbart frit valg, for disse forskellige navne står i de forskellige publikationer og vejskilte. Et af stederne står der, at navnet er Dammestenen, men det udtales Damestenen. Hvad der er korrekt, tør jeg ikke sige. Men vist er det, at stenen er af rødgrå gnejs og Danmarks største vandreblok. Den rager 12,5 meter over jorden, har en omkreds på 46 meter og vejer 1.000 tons. Så der skal virkelig kræfter til for at komme op på toppen. Selvfølgelig kommer Hanne derop, hun er jo ikke sådan at kue. Christian VIII fik udgravet stenen i 1840 for at finde ud af, om det var grundfjeld. Det var det imidlertid ikke, hvorefter stenen blev fredet som en af Danmarks første fredninger, og skænket til staten af godsejer Dons, Hesselagergård. Sagnet fortæller, at en jættekvinde på Langeland følte sig irriteret over klokkeringningen fra det høje tårn, der blev bygget på Svindinge Kirke på Fyn. Hun tog en sten og slyngede, ved hjælp af et strømpebånd, stenen mod kirken. Men en engel kom i vejen, hvis fodaftryk ses på stenen, hun ramte ikke kirken, og den 1.000 tons tunge sten landede i Hesselager.

Næste by, vi kommer til, er Langå. Vi kikker en ekstra gang, jo, sådan står der. I min barndoms erindringer hører jeg, - Langå - rejsende mod Aarhus skifter. Som et jernbaneknudepunkt mellem Viborg og Randers var Langå langt mere kendt, end byens størrelse berigtiger, og i hvert fald lå den ikke på Fyn. Men byen her hedder altså også Langå. Sædvanen tro styrer vi mod kirken, det er en meget lang kirke, hvor prædikestolen udmærker sig med flot træskærerarbejde, og så har de en charmerende gammel fattigbøsse. På den negative side bør nævnes, at det ville være en god kristen gerning at lade døre og vinduer stå åben, for luften bar i ubehagelig grad præg af et gravkammer.

På vores videre færd ligger foran os herregården Glorup (se 1580), med sin 40 ha. store slotspark. I 1800-tallet fungerede herregården som H.C. Andersens fem stjernede vandrehjem.

Nu står der Svindinge på byskiltet. Byen skilter stolt og ganske forståeligt med, at i 2000 blev Svindinge årets landsby. Svindinge Kirkes (se 1570) største kirkeklokke er så stor, at der skal seks mand til at sætte den i gang. Kirken rager med sit høje tårn med spir op i landskabet, så højt at det generede en jættekvinde på Langeland (se 1570).

Vi cykler S om byen Ørbæk, hvor vi fanger cykelrute 51. Kun to km. V for Ørbæk ligger Lindeskov Langdysse, der med sine 168 meter er Danmarks længste langdysse. I det smukke skov- og søområde ligger Herregården Lykkesholm (se 1391), der i fordums tid hed Magelund. Der er ikke adgang til herregården, så vi nøjes med en kikker, og glædes over, at det ikke er os, der skal vaske de mange vinduer.

Få km. længere fremme ad den smukke rute ligger endnu en herregård Ravnholt Gods (se 1350) fra 1500-tallet. Romantisk ser det ud, vi beundrer de flotte fredede bygninger, men et skrummel ville det være som bolig. Heller ikke her er der adgang.

Nu står der Ryslinge på byskiltet. Traditionen tro stopper vi op ved kirken, men det er sent på dagen, så kirken er låst. Vi må nøjes med et beskedent kik gennem ruderne. Kirken er på det nærmeste bygget sammen med Ryslinge Højskole (se 1851). Faktisk er vi på et af Danmarks mest markante geografiske punkter, når vi tænker på højskoler, friskoler, valgmenigheder (se 1866) der alle har trådt deres barnesko her på egnen. Navne som Grundtvig (se 1783), Birkedal (se 1809) og Kold (se 1816) stødes der hele tiden på, når egnens historie studeres.

Ringe

Efter dagens 70 km er vi nået frem til Ringe Vandrehjem i udkanten af byen, for 511 kr. får vi fat i en nøgle, slapper af under bruseren og får de nødvendige salver smurt på de rigtige steder. Vi cykler ind til byen, på torvet står en statue af Erik Eriksen (se 1902), der er født i Brangstrup S for Ringe. Der er ikke et stort udvalg af spisesteder, vi havner på Cafe Viph. Forsigtigt spørger vi til, hvorfor de har valgt dette lidt særprægede navn. Straks får vi at vide, at det skyldes ejerens to børn, der hedder Vibeke og Philip - så enkelt.

Vi vælger kylling med mango og andet tilbehør, det smager ganske fortrinligt, hvad også gælder en flaske husets hvidvin. I det hele taget en vellykket middag – 461 kr.

Normalt består morgenmaden på vandrehjemmene af et stort udvalg af høj kvalitet. Her på Ringe Vandrehjem lever de ikke helt op til den standard, vi oplevede i Svendborg, bemærker Hanne. Men jeg, der har en frygtelig dårlig morgenappetit, er rimelig tilfreds.

Dagens mål Assens

Igen er cykeltaskerne pakket godt til, placeret på sine pladser, og mod V går det - dagens mål er Assens. Første stop gør vi ved Brobygård, der er opført i 1673 og fredet. Herregården ligger i udkanten af Brobyværk, en gammel by fra vikingetiden, men gården blev aldrig flyttet ud fra landsbyen. Byen gennemløbes af Odense Å. Med åens vand som drivkraft blev der i 1648 oprettet en geværfabrik. Den fremstillede Danmarks første serieproduktion af våben. Men fabrikken fik kun en halv snes års levetid, idet den blev ødelagt under Svenskekrigene 1657-60 (se 1657).

Vi gør et visit i Sønder Broby Kirke (se 1200), den er bestemt besøget værd. Specielt synes vi, at kirkens nye alterbillede, der blev opsat i 2002, er meget smuk. Et silhuetklip med bladguld udført af psaligraf Sonja Brandes. Omkring Sønder Broby Kirke ligger flere idylliske bindingsværkshuse.

I Gummerup lige før Køng ligger Vestfyns Hjemstavnsgård en firelænget bindingsværksgård fra 1700-tallet med navnet Ladegård, indrettet som frilandsmuseum med landbrugsmaskiner og egnsmuseum for fynsk bondekultur fra 1800-tallet. Stuehuset er fra 1826, vi nøjes dog med at betragte de nostalgiske bygninger, idet vi har visse planer, der skal nås i Assens, før museerne her lukker.

Der bliver dog tid til i Glamsbjerg at gøre holdt ved en bager, hvor formiddagskaffen, eller frokost blev det vist, frister. Hanne vælger cacao og en bolle, jeg vælger kaffe og en "voksen" spandauer – herligt. I bagerens vindue ser vi verdens største romkugle, den betegnelse kan den godt fortjene med en diameteren på mindst ti cm. - pris 12 kr., men den lader vi ligge, vi er jo en aktiv del af trafikken og med kun to hjul, kan det jo ikke gå, at vi kommer i samme situation som Jørgen Ryg (se 1930), der gik efter romkager. Vi gør et hurtigt kikk på den smukke Glamsbjerg Kirke i røde sten fra 1911 og farter videre.

Få km. før Assens ligger herregården Brahesborg en fredet renæssancebygning fra 1600-tallet omkranset af voldgrave og en slotssø. Avlsbygningerne er fra 1900-tallet. Ja, tæt ligger de herregårdene, og smukke er de hver på sin måde.

Assens

Det er, hvad der nu står på byskiltet, en by på 7-8.000 indbyggere. Før Lillebæltsbroernes tid var Assens overgangsstedet til Sønderjylland, derfor led byen meget, da vi i 1864 mistede denne landsdel. Vi har i dag ikke bestilt overnatning og snakker om, at måske skulle vi denne gang forsøge et hotel. På havnen finder vi Marcussens Hotel og spørger forsigtigt, om sådan et par arme cyklister har råd til en overnatning, og hvad det i så fald koster. Svaret falder prompte, prisen er 1045 kr. for et dobbeltværelse med morgenmad, men desværre vi har ikke flere ledige værelser. Dermed er vi fri for at votere og begiver os mod byens vandrehjem, her indlogerer vi os for 564 kr. også med morgenmad.

Gennem elleve år har vi tager en uges cykelferie i det danske landskab, efterhånden har vi fået en god fornemmelse af prisniveauet for overnatninger under forskellige former. Vandrehjemmene er kun steget ganske lidt, hvorimod hoteller og kroer efter vores opfattelse, er steget ganske markant specielt de seneste år. Muligvis er det en nødvendighed for at få tingene til at løbe rundt, men der er sikkert også nogen, der som os vurderer, at forskellen nu er så stor, at vi vælger discountløsningen.

Efter at vi har fået parkeret vore cykler, der på dagens etape har tilbagelagt mellem 50-60 km., og fået vort andet habengut placeret på værelset, begiver vi os ud i byen for at se de museer, vi har plottet ind på huskeren. Først kommer vi til Willemoes Gård, hvor søhelten Peter Willemoes (se 1783) er født. En bindingsværksbygning opført i 1675 indrettet som et kulturhistorisk bymuseum. Et godt og alsidigt museum hvor skibsbygning og skibsfart er i centrum, men der findes også en kunstsamling. På havnen står en statue af byens berømte søhelt.

Næste mål er Tobaksgården. Et kulturhus i midtbyen med teater, biograf, koncertsal og cafe. Men her ser alt temmelig opgivende ud. I samme bygning ligger turistbureauet, så vi går derind og forhører os og får at vide, at Tobaksgården midlertidigt er ude af drift, årsagen er, at kokken pludseligt er blevet fyret, derfor er visse praktiske ting under ændring i Tobaksgården.

Vi får information og vejforklaring om de to andre museer i byen, vi ønsker at besøge, og begiver os de få meter til Ernsts Samling. Her finder vi dog døren låst, men netop som vi vil gå videre, åbnes døren og den venlige dame, som viser sig at være stedets rundviser, lukker en gruppe på 6-8 personer ud. Vi tror, at nu kan vi komme ind, men nej museet åbner ganske vist kl. 14, men kun for en rundvisning hvorefter der igen lukkes. Så selv om klokken kun er 15, får vi ikke mulighed for at se sølvvarefabrikanterne Johan og Frederik Ernsts samlinger. Denne oplysning stod der ikke noget om i byens turistbrochure ej heller nævnte damen på turistkontoret noget om dette. Ikke den bedste service overfor turister.

Vi haster videre, for vi kan netop nå Mands Samling, der er plottet fint ind på det bykort, der er vores ledestjerne - Damgade. Mand er altså personens navn. Gennem Kindhestegade, mærkeligt navn for øvrigt, kommer vi til Adelgade, der netop går ud i Damgade, hvor Mands Samling ifølge kortet skal ligge lidt til venstre. Men ak – det gør den ikke, vi går længere til venstre drejer rundt om hjørnet et par gange, og lige før vi er tilbage ved udgangspunktet, ser vi det meget beskedne skilt over den beskedne indgang - Mands Samling. Museet er placeret forkert, på det kort vi vandrer efter, og beklageligvis gik vi mod venstre og ikke mod højre. Klokken er nu 15:45, og museet lukker kl. 16, så vi har kun et kvarter. Kun kustoden er på museet, hvem gider gå på museum i et så fantastisk sommervejr, vist kun Hanne og Frede fra Ringkjøbing. Kustoden indleder med, at der nu kun er et kvarter til lukketid, og det koster 40 kr. for hver, så det kan næsten ikke betale sig. Men han kender åbenbart ikke Hanne, for når hun har nået målet, så skal tiden udnyttes kr. eller ej, om det så kun er et kvarter. Det lader kustoden sig ikke afspise med, jamen det duer altså ikke, jeg er allerede begyndt at lukke ned, indvender han. Det var tydeligt, at han gerne ville hjem i god tid og formentlig nyde en lang sommeraften ved grillen – ganske forståeligt. Vi ser dog lidt knortne ud og bemærker, at vores sene ankomst ikke mindst skyldes, at museet er tegnet forkert ind på kortet. Jo, det var han ganske klar over, flere havde klaget, men det var ikke museets ansvar, idet turistkontoret stod for trykning af bykortene. Efter denne udveksling af tanker ændrer han attitude og siger, at vi gerne må gå og kikke i de rum, der ligger i stueetagen, men han er nødsaget til at fortsætte med at dække af. Vi takker skyndsomt for ikke at spille flere minutter og haster gennem rummene for at indfange et indtryk af denne særdeles brogede samling i stifterens hjem, der gradvis var blevet til et museum. Også billedkunst har interesseret Mand der har flere billeder af Thorvald Niss (se 1842).

I kvarteret ligger mange charmerende gamle bindingsværkshuse. Her ligger også Vor Frue Kirke (se 1400), der er Fyns næststørste kirke, bygget af røde sten med en længde på 59 m. Ejendommelig er kirkens særprægede ottekantede tårn. Af udsmykning er der meget at se, bl.a. har to lokale kunstnere bidraget til udsmykningen billedhugger Jens Adolf Jerichau (se 1816) og landskabsmaler

Dankwart Dreyer (se 1816).

Ikke kun museer og kirker har tiltrækningskraft, det har også brugskunstbutikker, men det er nok mest Hanne, der fristes. Den vi har truffet, har det uovertrufne navn ”Kramboden,” det vækker rigtig mange minder, og så er også jeg solgt. En spændende butik med unikke varer, lækre stoffer, friske farver, moderne design, særlige ølmærker fx Willemoes Øl 5,2%, der overraskende er født på Bryggeriet Vestfyn. I det hele taget et fristende og udsøgt sortiment. Hvad kan det være andet med dette navn? Overraskende falder Hanne ikke denne gang for de mange fristelser, nej, denne gang er det mig, der bøjer mig og køber to stykker hjemmelavet chokolade med navnet Eventyr til 34 kr. Dyrt? Ja, men det var bestemt en stor nydelse til vores aftenkaffe.

Efter dagens megen traven rundt går vi til Vandrehjemmet, får sveden skyllet af kroppen og iført en frisk bluse før vi skal finde aftenens spisested. Der er en del gæster på vandrehjemmet, hvor det er meget let at komme i snak med folk, alle er jo på ferie for at få oplevelser, og en del af oplevelserne er netop at møde mennesker: Hvor man kommer fra, hvor man skal hen, hvor man tidligere har været, hvor man gerne vil næste gang osv., emner til en snak mangler aldrig. Vi har dog heller aldrig haft besvær med at komme i snak med mennesker på kroer og hoteller, men det er en kendsgerning, at der er tonen en anelse mere reserveret.

Der er mange spisemuligheder her i Assens. Vi vælger at cykle ud til lystbådehavnens Marina få km. udenfor centrum. Dels for at se området og dels for at vurdere om der her findes et spisested, vi ikke kan modstå. Mens vi går og snøvder, prikkes vi på skulderen af ??? og Ulrik Hansen, som vi kender fra Ikast. De har sejlbåd, hvis stude er Horsens, og er i øjeblikket på feriesejlads i Det Fynske Øhav. Efter en hyggesnak om det gode vejr, sejlervind og gamle dages fællesoplevelser fortsætter vi vores rekognoscering af området.

Angående spisning fristes vi af Restaurant Maagen, der har borde i det fri helt ud mod vandet. Her placerer vi os, bestiller smørfisk, en flaske rosevin og en stor balje isvand, for pyh hvor er det varmt. Retten er yderst velvalgt, udseendet er delikat, smagen i top, betjeningen venlig og prisen 469 kr., finder vi rimelig.

Vi har før fået den velsmagende smørfisk, der importeres fra så fjerne steder som Victoriasøen og Vietnam. Måske burde vi ikke spise importeret fisk, for danske fiskere skal jo også leve. Det er vel ikke anderledes, end hvis vi køber tysk mælk og fløde i Aldi eller Netto, hvad jeg har streng forbud mod. En rigtig hyggemiddag hvor vi kan følge med i spejdertrops møde, badegæsters leg på stranden og i vandet, andre badegæsters skærmydsler, og hvad der foregår ude på Lillebælt af surfere og sejlbåde.

Dagens mål Fåborg

Efter en god nats søvn og dejlig morgenmad på terrassen er vi igen cykelklar til en tur sydover med Fåborg som dagens endemål. I byens udkant ligger de markante bygninger og siloer, hvor Assens Sukkerfabrik havde til huse. Fortsat stråler solen fra en skyfri himmel, og vind er der ikke meget af, så cykelmotionen er bare en nydelse her langs Torø Vig. Efter ganske få km. kommer vi til det lille meget charmerende fiskerleje Torø Huse, hvor gamle bindingsværkshuse med stokroser er byens fiskerhjem. Her boede engang Jacob Gade (se 1879).

Vi cykler ud på Torø, for om muligt at få et glimt af Danmarks største finansskandale på 250 mio. kr. i 1922. Datidens største finansmand Harald Plum (se 1922) købte nemlig Torø i 1917, men hans

mere end 70 selskaber i 30 lande led et ordentlig krak, grundet regnskabsrod og svindel. En ret interessant historie i Danmarks erhvervsliv som du burde bruge tre minutter på at læse.

Visse monumenter fra den tid skulle stadig være at se på øen, så vi begiver os langs tangen ud på halvøen, der altså engang var en ø, hvortil man sejlede. Stien derud er alt andet end trafikvenlig, cykle kan man ikke, og det er yderst besværlig at trække cyklen gennem grus og sand.

På stranden er en fisker i færd med at male sin båd, vi begiver os i snak med ham for om muligt at få lidt lokal information om Torø i dag contra dengang. Fiskeren lader sig ikke forstyrre, men fortsætter sit arbejde, han fortæller dog, at gåturen, og man kan kun gå, ud til Harald Plums gamle residens tager ca. en time. Vi voterer, men beslutter at nøjes med at kikke ud på øen og generindre Harald Plums historie og den tragiske afslutning.

Videre går det mod S, hvor Lillebælt skifter navn til Åkrog Bugt. På en rasteplads står en sten til minde om en engelsk flyver, der 25. april 1942 faldt ned her. Herfra er der en smuk udsigt mod halvøerne Agernæs, der med Langøre er forbundet med Helnæs. På en ejendom ser vi teksten - Jacob Gades (se 1879) sommerhjem. Som nabo ligger De syv Haver, der er et særpræget forsøg på at vise syv forskellige europæiske botaniske haver. Formedels 40 kr. pr. næse får vi lov at gå en tur og nyde blomsterne såvel som de mindre kultiverede haver, eller skal vi kalde dem naturområder.

Her ligger endnu en af Fyns 100 herregårde Hagenskov Slotsbanke (se 1251) hvor ærkebiskop Jacob Erlandsen sad fange i 1270-erne og Corfitz Ulfeldt (se 1606) blev født i 1606. Kun et par km. og der står Feddet på skiltet mod V og Snave mod Ø. Begge navne vækker forskellige minder.

Vi passerer nu tangen til de smukke halvøer Agernæs og Helnæs.

Her hedder vandet Helnæs Bugt og retningen er Ø. Karakteristisk for egnen er de km. lange syrenhegn. Efter nogle km. står der Faldsled, og vi ærgres os over, at vi ikke har "tid" til at spise en frokost på byens kendte kro.

Nu står der Svanninge Bakker på skiltene - højeste punkt Lerbjerg 126 m., men kikker vi i kortet, vi har købt gennem Dansk Cyklist Forbund, så er Knagelbjerg med 194 meter højest, men det må være en trykfejl, for så ville den være Danmarks højeste punkt, og i så fald havde vi nok kendt navnet. Ja, man skal hele tiden være på vagt overfor skribenter. Området er et yndet udflugtsmål, der er holdt mange grundlovs møder i Svanninge Bakker, og der er mange afmærkede vandrestier i den storslåede natur.

Vi forstår godt navnet Svanninge Bakker, for puha hvor har der været uforskammet mange bakker på denne tur. Ikke underligt man kalder området for "*De fynske Alper*." Men Hanne hun fræser upåvirket frem med hendes enorme energi, hun kunne nu godt gemme lidt af denne energi til senere på aftenen. Midt i bakkelandskabet rager den gulkalkede Svanninge Kirke op med tårn og spir, den er fra 1100-tallet men låst, så vi nøjes med at låne kirkens toilet.

Fåborg

Efter ca. 50 km. er vi nået frem til Fåborg. Hurtigt finder vi frem til byens vandrehjem, hvor vi får deres næstsidste værelse på øverste tagkammer for 490 kr. Vi er tidsnok fremme til, at vi kan besøge Faaborg Museum (se 1912) for Fyns malerkunst, der faktisk ligger dør om dør med vandrehjemmet. Skønt vi tidligere har været på "*Mads Tomats*" museet, gør vi igen et besøg, for det er et af de kunstmuseer i Danmark, der rager højst op, så vi ofrer gerne 40+35 kr. på besøget. Ved list får jeg Hanne gelejdet med ud i museets cafe med kaffe, bolle og kage som udbytte.

Herefter går vi til Faaborg Arrest, der som sådan har været i brug frem til 31. okt. 1989. Tidligere har det været både Rådhus og Arresthus. Fåborg Byråd holdt sit sidste møde her 24. marts 1971. Fra 1992 indrettede de bygningen til museum, den blev fredet og åbnet for publikum i 1994. På glimrende vis fortælles afstraffelsens historie fra middelalderen til i dag. Her ses en lang række billeder af indsatte, underneden er deres historie beskrevet. Det er rystende fortællinger, specielt overfor fattige virker afstraffelserne ganske urimelige, fx en mor der blev sat i forbedringshus for at have taget et brød til sine sultne børn og andre groteske situationer. Den mindste forseelse og der stod forbedringshus på den dømtes visitkort.

Vi ser fangernes beskedne celler, forskellige strafferedskaber, tommelskruer, pisk, der frem til 1933 blev brugt som straf, den spanske kappe til mænd, en tønne der blev sat ned over hovedet på den skyldige, så kun hovedet stak ovenfor, derefter blev der beordret en vandretur gennem byens gader til skam og skændsel. Og fedelen for kvinder, et træbræt med huller til hoved og hænder, der her blev fastholdt, også de måtte med denne skændsel gå en spottende tur gennem byen. Under bygningen var der ned i jorden gravet to fangehuller, hvortil man kom ad en stige, her kunne de grove tilfælde få lov at "*rådne op.*"

Mange fanger havde gæld til andre fanger for tjenesteydelser af forskellig art eller slet og ret for beskyttelse. Men en uskreven regel var det, at hvis en fange under flugtforsøg nåede udenfor yderste ringmur, blev den gæld, han havde indenfor fængslets mure slettet.

Overalt står der tekster, der fortæller om fortidens forbedringshuse, regler og straffemetoder. Men næppe er de dømte blevet forbedret, de behandlinger, de blev udsat for, har sikkert trykket dem endnu længere ned i dyndet. Spørgsmålet er, om det er meget bedre i dag, beviser findes der næppe på, at straf gør mennesker bedre. Men der er jo også ofrene at tage hensyn til, det er ikke rimeligt, at kun de skal lide. Spørgsmålet om straf har til alle tider været aktuelt, på vidt forskellig vis forsøger forskellige nationer at løse problemet. Ingen har til nu kunnet finde en levevis, hvor mennesker lever i harmoni som i et Paradis, - egoet fylder for meget.

Efter dagens tiltrængte bad og indcremning på særlig udsatte steder, er vi nu klar til at gå ud i byen for at finde et tiltalende spisested. Valget falder på - Ved Brønden på Fåborg Torv. Som menu vælger vi krondyrmedaljon m/gemyse og tyttebær. Men de er kommet til fagkundskaben, for det de kalder for tyttebær er altså solbær. Hertil drak vi en flaske rose og masser af vand. Som dessert valgte vi pære Helena m/chokolade og flødeis. Trods solbærrene en udsøgt middag til 552 kr.

Klokken 21 er der byvandring startende fra Klokketårnet med byens vægter Torben Bo Nielsen. Vi tropper op, overraskende mange har fået samme gode ide denne smukke sommeraften, vel over hundred. Vægteren har dog helt styr på den store flok, og vi får en virkelig god og informativ rundvisning.

Fåborg By blev grundlagt i 1100-tallet og bebos i dag af hen mod 9.000 mennesker. Der er færgeforbindelse til Avernakø, Lyø, Bjørnø og Søby på Ærø. Der har været vægtere i byen siden 1592, men de blev i 1863 afløst af politiet. I 1995 blev traditionen genoplivet for turismens skyld.

Klokketårnet, der for øvrigt trænger gevaldigt til en omgang maling, er resterne af byens første kirke Sct. Nikolai (se 1250). Efter reformationen 1536 skænkede Christian III byens nedlagte Helligåndskloster til sognekirke, og den gamle kirke blev revet ned. Men tårnet fik lov at stå som byens vartegn, den virker stadig som klokketårn for den nye kirke, skønt denne ligger flere

hundrede meter væk. Klokketårnet virker også som museum for forskellige gravminder. Der er 110 trin til toppen af tårnet, hvorfra der er en storslået udsigt over by, havn og Fåborg Fjord.

Vi hører om byens latinskole fra 1700-tallet, og hvilken betydning byen har haft for landsdelen. Kirsebærvinen Kijafa der blev født af *"Mads Tomat"* Konservesgården, Østergade i 1914.

De specielle gader for skomagere hvoraf der var 28, og flere andre håndværker-gader.

Den flot restaurerede Kanneworffske Gård fra 1700-tallet sponsoreret af Sparekassen Fåborg. Ambrosius Stub der boede i byen.

Vi så fåborgmatadoren Agent Laurits Peter Voigts Gård, hvis datter Riborg Voigt H.C. Andersen blev dybt forelsket i. Til hende skrev han *"To brune øjne jeg nylig så,"* H.C. Andersen blev ven med Riborgs bror Christian Voigt.

Vi hørte om bybrandene 1672, 1715 og 1728, hvor 2/3 af byen brændte.

Gamle charmerende bindingsværkshuse med hver sin lille fortælling.

Vesterport – en af byens gamle porte fra middelalderen er stadig bevaret trods flere forsøg på at få den fjernet. Porten var grænsestedet for købstaden.

Samt flere andre oplysninger som er brugt under de steder, vi før eller efter har besøgt.

Vægteren viste sig også at være en habil øldrikker ved at drikke øl i - vægtertempo dvs. en øl på tre sekunder, og han gjorde det - to gange endda.

Efter denne inspirerende byvandring går vi ind på den restauration, hvor vægteren sidst drak sin øl i vægtertempo. Vi bestiller to af slagsen, og gør hvad vi kan for at slappe af i det specielle værtshusmiljø. Øldunsten hænger i gardinerne, kortspillernes næver hamres i bordet, hænginger er der ikke så meget af, men til gengæld en masse højroset skål og tale. Vi skåler med pelargonierne i vinduet og går igen ud i den lune sommernat, som det snart er.

Cykelturens sidste dag til Bøjden

Efter endnu en behagelig overnatning, morgenmad og rigning af vort habengut på cyklerne, stiler vi mod Den gamle Gaard fra 1720, der bliver vores sidste besøg i Fåborg. En købmandsgård i ordets egentlige forstand hvor der blev handlet med næsten alt, og næsten alt kunne lade sig gøre.

Købmandsgården har fungeret som sådan frem til 1932. I porten er der mange forskellige facadeskilte en støvle for skomageren, en pibe for tobakshandleren, en kringle for bageren osv., billeder der var nødvendige, for dengang kunne kun et fåtal læse. Stuerne er møblerede, nogle af møblerne har tilhørt den før omtalte familie Voigt. En særudstilling viser snapseflasker og de sjove brændevinsgrise. Af dem er der udfoldet en vældig iderigdom, hvor snapsen hældes ud af grisen såvel i den ene som i den anden ende. Den gamle Gaard er et meget interessant besøg.

På havnen ser vi den imponerende Fåborgsten, den er en mia. år gammel, af granit, vejer 60 tons og blev fundet i år 2000 i en køkkenhave i Fåborg. Den er kommet med sidste istid fra Sverige for 15.000 år siden. En utrolig flot sten der rigtig gør sig på den plads, den har fået efter sin lange rejse.

Nu går det mod Bøjden længst ude på halvøen Horne Land mellem Helnæs Bugt mod N og Fåborg Fjord. Halvøen er kendt for sine mange gravhøje. Noret, en lille indsø V for Bøjden, er fuglereservat og vinterrasteplads for mange vade- og andefugle.

Få km. uden for Fåborg ser vi ved vejen to drenge, de sælger kirsebær, vi får en god snak med drengene, der har fået kirsebærrene fra deres bedsteforældres have, 10 kr. tager de for en pose, meget rimelig synes vi, køber to poser, og glade bliver både køber og sælger.

Igen ser vi en af Fyns 100 fornemme herregårde Hvedholm Slot (se 1475). Med sine røde sten og et flot tårnspir i renæssancestil ser slottet dominerende ud. Også den har slægterne Bille og Brahe ejet. Nuværende hovedbygning er fra 1870-erne og indrettet som hotel.

Midt på Horne Land ligger byen Horne, den stammer fra vikingetiden og har engang været Danmarks største landsby. Næsten fra den tid stammer Horne Kirke (se 1100), det er Fyns eneste rundkirke, men den virker ikke som sådan, for der er tilbygget tårn og kor. Den runde del af kirken er skibet. Der er mange spændende og fornemme ting at se i kirken, alterbilledet af C.V. Eckersberg og døbefont af Bertel Thorvaldsen. På kirkegårdens ligger et mausoleum bygget af Preben Bille Brahe, her hviler fire generationer af grever fra Hvedholm Slot.

Knap 20 km. har vi cyklet på denne sidste etape. På hele turen blev det til godt 300 km. Hvad distance angår, er det ikke imponerende på otte dage, men det er oplevelser og ikke km., turen drejer sig om, og oplevelser har vi bestemt haft mange af.

Der er livlig trafik her ved færgenhavnen i Bøjden. Turen med Scandlines til Fynshav koster med cykler 140 kr. for en enkelt tur. Det er godt og vel blevet frokosttid, så vi går til cafeteriet og udsøger os en tiltalende leverpostejmad og vand/øl formedels 84 kr. Samtidig nyder vi den store sejleraktivitet, der udvises i vandene omkring os, endnu en herlig sejltur over Lillebælt, hedder vandet vist her.

Vel ankommet til Fynshav byder Erik og hans barnebarn Katja os velkommen tilbage til Als, hvor de står parat med vores bil. Cyklerne bliver sat på gaflerne, og så går det til Rinkenæs, hvor Ludmila serverer en dejlig suppe. Efter en afslappende stund med en snak om turens oplevelser går det tværs op gennem Jylland mod Ringkjøbing. Vores tiende og vellykkede cykelferie er overstået.

*Vi siger begge tak for dit selskab
og byder på gensyn næste år i Borris, Bøvling eller Blåbjerg*

Frede Lauritsen

Supplerende oplysninger til Sydfyn og Det Fynske Øhav - i cykelhøjde

Opbygget kronologisk:

1100-tallet **Horne Kirke** V for Fåborg er eneste rundkirke på Fyn. Rundkirken, der også var tænkt som fæstningsanlæg, er blytækket, har kor i Ø, et 32,4 m. højt tårn i V med fire gavle, to klokker, spir, tækket med træspån og skydeskår som et led i et af kirkens formål nemlig forsvar mod indtrængende fjender. Kirken er opført af kampesten, har en diameter på 17 m., og murtykkelsen er 2,3 m. Under kirken findes en gravkrypt med flere kister fra adelsfamilien Brahe. Kirken er rigt udsmykket, en loge til grevskabet, præstetavle der starter i 1472, altså før revolutionen og en gammel fattigblok. Alterbilledet er et maleri af C.V. Eckersberg fra 1812. Døbefonten er skabt af Bertel Thorvaldsen, den gamle døbefont blev blomsterkumme på herregården Stensgård, men er ført tilbage til kirken. På kirkegårdens ligger et mausoleum bygget af Preben Bille Brahe i 1825, her hviler fire generationer af grever fra herregården Hvedholm.

En historie om præsten Hans Martin er knyttet til Horne Kirke. Præsten hjalp hærfører Johan Rantzau i slaget ved Øksnebjerg under Grevens Fejde.

1183 **Hesselager Kirke** S for Nyborg bygget i romansk stil af kampesten. Med enestående rundbuede gavle der minder om gavlene på Hesselagergård. I 1600-tallet opførtes et anseligt våbenhus ved tårnets vestgavl, der i nyere tid er indrettet som ligkapel. Døbefonten i granit er fra 1150 og kirkens ældste inventar. I loftet findes kalkmalerier fra 1481 af "træskomaleren," der udsmykkede en del kirker på egnen. Kirken har to klokker, den største er støbt i Øm Kloster 1495. I 1886 styrtede den under ringning gennem gulvet ned på tårnhvælvingen, men tog ingen skade. Den trefløjede altertavle er fra 1500-tallet. Prædikestolen fra 1600-tallet og et kirkeskib er blevet skænket kirken i 1865. Ved opkørsel til kirken ligger en gammel kampestensbygning med kamtakkede gavle. Den var oprindeligt kirkelade, hvor bønderne afleverede tiende. Senere er den brugt som fattighus, og kaldes derfor Lille Hospital. Fungere nu som pensionistbolig.

1200-tallet **Bregninge Kirke** bygget på Ærø i romansk stil. Tårn og våbenhus er fra 1400-tallet. Tårnet er med spir og tækket med egetræsspån. Kirken har kalkmalerier fra 1500-tallet, der er afdækket i 1915. Heriblandt et narrehoved hvor munden udgør et hul, hvorigennem rebet har haft forbindelse til kirkeklokken. I den katolske tid var det skik at ringe med klokken under messens højdepunkter. Den pragtfulde håndskårne altertavle er fra 1520-erne, trefløjet og skabt af Claus Berg, den blev restaureret i 1974. Kirken er rig på udsmykninger. På kirkegården ligger Sven Havsteen-Mikkelsen (1912-1999) og Alan Havsteen-Mikkelsens (8/8 1988-8/12 2002). Kirkegården er formet rund, hvad der gælder flere andre kirkegårde på Ærø. Ved den nordlige indgang findes en færirst.

1200-tallet **Sønder Broby Kirke** den hvidkalkede romanske kirke med tegltag er bygget af kampesten med tilhugne kvadre i hjørner og som sokkel. Våbenhuset er bygget i 1779 af munkesten. Tårnet er kun delvis bygget af munkesten, idet den seneste del er fra 1920. I kirkens to gravkrypter står egetræskister fra 1700-tallet af familierne Fogh og Windtzers, der ejede Brobygård.

Flere kalkmalerier i kirken er ikke afdækket, de venter på gunstigere tider for denne proces. Alterbilledet i papirklip med bladguld af psaligraf (silhouetudklipningskunstner) Sonja Brandes er meget specielt - men også meget smuk. Billedet på 160x160 cm. er lagt mellem to glasplader og lukket med en ramme. Altertavlen får lys fra vinduet bagerst i koret. Ny Carlsbergfondet og lokale fonde har sponsoreret altertavlen, der har

kostet 270.000 kr. og blev opsat i 2002 under stor festivitas. Der er mange spændende detaljer at betragte i kirken.

- 1241 **Jyske Lov** vedtages på en forårsrigsdag i Vordingborg under ledelse af Valdemar II Sejr, der døde få uger efter lovens vedtagelse. Loven menes at være forfattet af Valdemar Sejrs rådgiver oldingen Gunner biskop i Cisterciensermunkeordenen i Viborg. Senere kom loven til at gælde for hele landet, indtil 1683 hvor Dansk Lov blev indført. Fortalen indledtes således: "*Med lov skal land bygges.*"
Bisp Gunner født 1152 døde 26. aug. 1251 i en alder af 99 år. Han havde været abbed i Øm Kloster og blev først biskop i en alder af 70 år, men nåede det til trods at være kirkens overhoved i Viborg Stift i 29 år. En statue af ham i svensk granit står ved Asmild Kirke i Overlund. Statuen er udført af Erik Heide og er uden ansigt, for man ved ikke, hvordan han så ud.
- 1250 **Sct. Nikolai Kirke Fåborg** blev bygget. Efter reformationen 1536 skænkede Christian III byens nedlagte Helligåndskloster til sognekirke, og den gamle kirke blev revet ned. Navnet for den nye 46 m. lange kirke blev herefter Helligåndskirken. Men tårnet, der er fra 1400-tallet, fik lov at stå som byens vartegn. Den virker stadig som klokketårn for byens nye kirke, skønt denne ligger flere hundrede meter væk, og derudover som bymuseum, hvor man bl.a. ser byens gamle hestetrukne rustvogn, gamle orgelpiber, brandslæde, gravtræ og andre gravminder. Der er 110 trin til toppen, hvor der er 38 klokker, herfra er der en storslået udsigt over by og havn. Kirken har gotiske munkestole og flere epitafier. Overfor kirken ligger Fåborg Hospital fra 1838, der i dag bruges som menighedslokale.
- 1251 **Hagenskov Slotsbanke** med voldsted SØ for Assens. Hed først Frederiksgave Kongeborg. Her sad ærkebiskop Jacob Erlandsen fange i 1270-erne, og her er Corfitz Ulfeldt født i 1606. Efter en brand i 1741 blev nuværende hovedbygning opført 1774-76 og fredet. Nuværende ejer er Schall Holberg slægten
- 1350 **Ravnholt Gods** NØ for Ringe. Stamhus for slægten Sehested Juul. Godset er fredet. Dets nuværende bygninger er bygget i røde sten i 15-1600-tallet og kapellet i 1737, men det blev ombygget i 1860-erne. Der er ikke offentlig adgang til godset.
- 1391 **Lykkesholm Slot** SV for Nyborg. Hed dengang Magelund og var ejet af Dronning Margrete. Nuværende bygninger er fra 1600 og 1700-tallet. H.C. Andersen var en hyppig gæst hos sin velgører justitsrådinde Johanne Marie Lindegaard, der introducerede ham på andre fynske herregårde. Lykkesholm er fredet, men lukket for offentligheden, og blev i 1969 grundigt moderniseret.
- 1400-tallet **Vor Frue Kirke** i Assens er Fyns næststørste kirke med en længde på 59 m. og en bredde på 20 m. Rødstenskirken har et særpræget ottekantet tårn, der med spir er 46 m. høj. I 1500-tallet tilføjes våbenhuset. Mange af kirkens genstande er modtaget som gaver. Altertavle, prædikestol, lysekroner og kirkens seks klokker er alle fra 1600-tallet. Kirken har 22 gamle ligsten, hvoraf de 11 er anbragt som fortov. I gammel tid blev betydelige personer begravet under kirkens gulv. Prisen herfor var 2 heste, dertil kom ligstenen, der kostede tre heste, så det var kun de aller rigeste, der havde råd til denne fornemme placering. Gennem 126 år fra 1677 var det tilladt at begrave under kirkegulvet, men i 1803 blev det forbudt, ikke mindst grundet lugtgener. I disse 126 år er der begravet 442 personer under Vor Frue Kirke. To lokale kunstnere billedhugger Jens Adolf Jerichau (1816-83) og landskabsmaler Dankwart Dreyer (1816-52) har begge bidraget til udsmykning af kirken. Ved kirkens indgang er disse to markeret med hver sin buste. I årene 1842-56 og 1881-84 blev kirken renoveret og i 1943-44 gennemgik kirken igen en omfattende istandsættelse.

- 1475 **Hvedholm Slot** V for Fåborg har tilhørt slægterne Hardenberg, Bille og Brahe. Nuværende hovedbygning er i renæssancestil fra 1870-erne. Gennem en del år var slottet indrettet som plejehjem for sindslidende. I dag fungerer slottet som hotel.
- 1570-erne **Svindinge Kirke** bygget lige efter reformationen af Christoffer Valkendorf (1525-1601). På stedet har der formentlig været en kirke fra 1100-tallet. Tårnet er med blytækket spir. I tårnet hænger tre kirkeklokker, den største - Skt. Peders Hane - er fra 1572 og så tung, at der skal seks mand til at sætte den i gang. Loftet består af hvælvinger. Prædikestolen er i renæssancestil af gotlandsk kalksten. I 1763 købte gehejmeråd, overhofmarskal Adam Gottlob Moltke-Hvitfeldt (1710-92) kirken og Glorup Gods. Siden har familien ejet godset og indtil 1929 kirken, da den blev overtaget af menigheden. Sagnet fortæller, at en jættekvinde på Langeland følte sig irriteret over klokkeringningen fra det høje tårn, der blev bygget på Svindinge Kirke på Fyn. Hun tog en sten og slyngede, ved hjælp af et strømpebånd, stenen mod kirken. Men en engel kom i vejen, hvis fodaftryk ses på stenen, hun ramte ikke kirken, og den 1.000 tons tunge sten, Dammestenen landede i Hesselager.
- 1580 **Glorup Herregård** S for Nyborg fredet. Herregårdens 40 ha stor slotspark har mange sjældne træer og et kærlighedstempel. Ombygget adskillige gange, bl.a. af Philip de Lange i 1743-44. I 1763 købte grev Adam Gottlob Moltke (1710-92) Glorup sammen med Svindinge Kirke. Og godset blev igen restaureret. Der er næppe mange herregårde i Danmark, hvor H.C. Andersen ikke har forsøgt sig som gæst. Men der er næppe nogen, han er kommet oftere på end Glorup, hvor han hos grev Moltke-Hvidtfeldt altid følte sig velkommen.
- 1606-1663 **Corfitz Ulfeldt** født på Hagenskov SØ for Assens. Gift med Christian IV's yndlingsdatter den 15 år yngre Leonora Christina i 1636, med hvem han fik 10 børn. Ulfeldt var i hemmelighed katolik, hvad et chifferbrev (kodebrev) fra 1643 til jesuitterne afslører. Her omtaler han sig selv som "*il unicorne*" som betyder "*enhjørningen*" på italiensk. Men for egen regning er det vel tænkelig, at han var katolik, fordi der heri lå muligheder for penge og magt, hvis man var på god fod med paven. Og penge og magt var netop Ulfeldts absolutte livret. Han har været statholder, rigsråd fra 1636-51 og rigshofmester fra 1643-51. Han havde også en hemmelig plan om at få valgt sin søn som Christian IV's efterfølger, men det blev hans kones halvbror Frederik III. Her begyndte det at gå galt for det lykkelige og ombejlede par. Til kongens og hoffets irritation førte de sig nemlig frem, som var det dem, der var Danmarks kongepar. Ulfeldt tog rigelig for sig af statens penge, selvom landet, grundet Christian IV grænseløse byggeaktiviteter, var på fallittens rand. Da jorden begyndte at brænde under Leonora og Corfitz i 1651, flygtede de ud af landet. Ulfeldt ville have hævn, han blev en ægte forræder, da han gik over til fjenden - nemlig svenskerne. Han var med Karl-Gustaf på det farefulde angreb mod Danmark, da hæren på 14 dage fra 30. jan. til 13. feb. 1658 gik over isen fra Jylland til Fyn, her gik en del ryttere med heste gennem isen og forsvandt, videre til Tåsinge, Langeland og fra marken ved Longelse den 6. feb. 1658, om aftenen for ikke at blive set, ud over det frosne bælt 15 km is. Svenskernes indsats hører til historiens dristigste krige. Ulfeldts belønning for sin indsats var et gavebrev udstedt 10. feb. 1658, hvor Karl-Gustaf skænkede ham Tranekær Slot inklusive hele Langeland. Karl-Gustaf havde for vane at bortskænke gods, der endnu ikke var erobret. Men senere beskyldte også svenskerne Corfitz for forræderi, og igen måtte han flygte med sin Leonora denne gang tilbage til Danmark. De blev pågrebet og begge fængslet på Hammershus. Herfra forsøgte de at flygte, men blev straks igen pågrebet. Ulfeldt blev løsladt i 1661 mod at afstå sine godser til staten.

Under en baderejse tilbød han kurfyrsten af Brandenburg Danmarks trone. Her slap tålmodigheden op, Corfitz blev dødsdømt for landsforræderi og Leonora Christina blev sendt i Blåtårn, hvor hun sad i 22 år. Corfitz Ulfeldt døde i 1663 som flygtning i en båd på Rhinen, hans begravelsessted er ukendt. Men retfærdigheden skulle ske fyldest, den 13. nov. 1663 henrettedes han in effigie, dvs., at der symbolsk henrettes et billede eller en statue. I dette tilfælde var det en trædukke proppet til med indvolde fra dyr, for at det skulle se naturtro ud. Henrettelsen foregik på Christiansborg Slotsplads. En skamstøtte "*Til ævig Spot og Skjændsel*" blev opstillet i 1663 på Gråbrødre Torv, der frem til 1842 hed Ulfeldts Plads. Beboerne i området var dog utilfreds med den lidet smigrende erindring, så skamstøtten blev natten mellem 23. og 24. maj 1842 flyttet til Nationalmuseets gård, og så må Gråbrødre Torv "*nøjes*" med en mindeplade.

1629-1697 **Niels Juel** født i Norge 8. maj 1629. Forældrene var Sophie Sehested og den danske rigsråd Erik Juel, der grundet Trediveårskrigen havde sendt sin kone i sikkerhed i Norge. Niels Juel læste på Sorø Akademi og blev herefter uddannet i den Hollandske Flåde. Blev, som den første uddannede danske søofficer, i 1656 kaptajn i den danske flåde og året efter admiral og Holmens chef. Han blev 1661 gift med den 12 år yngre Margrethe Ulfeldt. Allerede 1. maj 1676 erobrede han Gotland, hvor befolkningen hilste ham som en befrier. Med den hollandske admiral Cornelis Martin Tromp og Niels Juel som eskadrechef sejrede den dansk-norsk-hollandske flåde over svenskerne i Østersøen 1. juni 1676. Også Kristianstad erobrede de, og dermed blev Skåne atter dansk. Svenskerne gik 1677 til modangreb ved Lund, det blev Nordens største slag, hvor begge hære hævdede, de havde sejret, men kun døden havde sejret, for 8.000 soldater måtte lade livet her.

Medens admiral Tromp var i Holland efter forstærkning angreb svenskerne flåden 1. juni 1677 udfør Møn. Niels Juel viste sine taktiske evner, på "*Christianus Quintus*" der med 567 mand og 84 kanoner ledede den dansk-norske flåde bestående af 16 orlogsskibe, 11 fregatter, 5 galeoner, 2 brandere og tusindvis af kampklare mænd. De slog svenskerne trods talmæssig underlegen. Svenskerne havde 25 orlogsskibe, 11 fregatter, 12 galeoner og 6 brandere.

Svenskerne angreb 1. juli 1677 igen Niels Juels flåde mellem Stevns og Falsterbo, ejendommeligt nok kaldes dette slag i historien for "*Slaget i Køge Bugt.*" Dagen efter dukkede den hollandske flåde op, og igen måtte svenskerne se sig slået. Beretningen fortæller, at svenskerne mistede 20 skibe og 4.000 mand.

Prisepenge der tilkom Niels Juel for de erobrede svenske skibe, havde kongen ikke, i stedet fik Niels Juel overdraget Valdemars Slot på Tåsinge i 1678, der var opført af Christian IV fra 1639-43 til hans søn Valdemar Christian. Niels Juel var en driftig mand, han opkøbte 155 gårde på øen og drev omfattende smugleri, hvad der dengang var accepteret. Efter slaget blev Niels Juel udnævnt til generaladmiralløjtnant og i 1678 til flådechef. Niels Juel var en elsket og højt respekteret hædersmand. Anlagde i 1683 fæstningen Christiansø og udbyggede navigationsskolen. Udnævnt til ridder af Elefantordenen.

Niels Juel døde 8. april 1697 i København, bisættelsen fra Holmens Kirke blev den største i kirkens historie, alene ligtalet af digterpræsten Thomas Kingo varede fire stive timer og overværedes af Kong Christian V, Niels Juels familie, adelen, ministre, biskopper, professorer de var der alle og langs ruten stod folket. En statue af Niels Juel afsløredes i 1881 på Holmens Kanal, og minder os om en af vor lands store sønner, der gjorde Danmark til datidens store sønation. Hans navn lever videre i 23 danske byer, der har hædret søhelten ved at opkalde en gade med hans navn.

Trods tidligere store økonomiske problemer er Danmarks største privatejede slot Valdemars Slot stadig i familiens eje, fra 1984 er det 10. generation ved lensbaron Niels Luel-Brockdorff og fru Molise. Navnet blev ændret til Luel, fordi én i familien havde for stor sympati for fjenden sydpå. Af slottets 8.500 m² bebor familien kun 3-400 m². Resten har siden 1985 fungeret som slotsmuseum med speciale for legetøj, lystsejlsads og jagt. Museet besøges årligt af 60.000 turister. I 1940-erne havde slottet et hushold på 15 personer, i dag (1998) har de én au pair-pige og en rengøringshjælp fire gange om ugen. Slottet har egen restaurant, der er åben året rundt, og det er muligt at overnatte på slottet, der har syv dobbeltværelser og et enkeltværelse.

1639 **Trefoldighedskirken på Thurø** har sin fødselsattest på våbenhusets gavl: F.E.M.S. 1639, bogstaverne står for Fru Ellen Marsvin, Christian IV's rige og myndige svigermor der ejede Thurø og byggede kirken. Navnet Trefoldighed har kirken efter kongens skib Trefoldigheden i Trediveårskrigen. To meter op består kirken af kvadre, loftet er egetræsbjælker. De 14 øverste stolerækker er udført som fornemt billedskærerkunst. Et krucifiks og prædikestolen er skåret i træ af Claus Berg, og stammer antagelig fra det nedrevne Gråbrødrekloster i Svendborg. Herfra stammer også den imponerende altertavle, skåret i Lübeck i 1400-tallet, med mange enkeltheder fra Golgathadramaet. Mod NV blev der i 1992 isat en mosaikrude skabt af Sven Havsteen-Mikkelsen (1912-1999). Der hænger to kirkeskibe i kirken, de markerer øens sømandspræg. En gammel fattigbøsse er også at finde. På kirkegården, der hører til Danmarks smukkeste, hviler digterne Valdemar Rørdam (1872-1946), Karin Michaëlis (1872-1950) og Tom Kristensen (1893-1974).

1639-1643 **Valdemars Slot** opført på Tåsinge af Christian IV til sin søn Valdemar Christian. Slottet er større end Christian IV's eget Rosenborg. Men Valdemar Christian kom aldrig til at bo på sit slot, for under Svenskekrigene blev 100 svenske ryttere og deres heste indkvarteret, og gården blev delvis ødelagt. I 1678 fik søhelten Niels Juel foræret Valdemars Slot af Christian IV. Det var prisepenge for hans indsats mod svenskerne og erobring af svenske skibe i Køge Bugt. Niels Juel var en driftig mand, han ombyggede slottet i barok stil, opkøbte 155 gårde på øen og drev tillige omfattende smugleri, hvad der dengang var ganske normalt. Slotskirken, der stadig benyttes, blev indviet i 1687 af Thomas Kingo. Tepavillonen blev opført i årene 1749-54. I midten af 1700-tallet hørte hele Tåsinge under Valdemars Slot. Valdemars Slot er med 8.000 m² Danmarks største privatejede slot og har nu i 10. generation været i familien Juel-Brockdorffs eje. Slottet er nu overladt til Orlogsmuseet. Hele anlægget er fredet. I 1985 blev Danmarks største Slots- og Herregårdsmuseum åbnet for publikum. Med 21 møblerede sale og gemakker, fyldt med historiske antikviteter fortælles der mange historier. I sidebygningerne ses Danmarks Museum for Lystsejlere en lækkerbissen for sejlsportsinteresserede. Her fortælles bl.a. om Poul Elvstrøm, der som dreng trænede i hængeteknik i sin mors vaskekælder. Der vises både, der har sejlet Jorden rundt, og der ses flere kongechalupper. På loftetagen er der indrettet et meget imponerende Jagt- og Trofæmuseum. Her ses et væld af medaljer modtaget af forskellige storvildtjægere for nedlagt vildt. Danmarks Legetøjsmuseum er et eldorado for børn, og vi andre genkender adskilligt fra vores egen barndom - tankevækkende. I kælderen under slotskirken findes restaurationen med det slotsrigtige navn - Den Grå Dame.

1657-1660 **Karl Gustaf-krigene** erklæredes af Frederik III 1. juni, fordi Sverige omklamrede Danmark, og fordi Karl X Gustaf på det tidspunkt var optaget af krig mod Polen. Men det var tåbeligt, for Danmark havde kun en ringe hær, og da svenskerne gik til modangreb fra Holstein, løb danskerne tilbage til Fredericia, hvor de også blev slået, og

svenskerne tog hele Jylland. Da Karl X Gustaf hørte, at bælternes is kunne bære hans 12.000 tropper, sagde han til Frederik III: *“Nu, bror Frederik, skal vi tales ved på godt svensk?”*

Svenskernes indsats hører til historiens dristigste krige, hvor hæren på 14 dage fra 30. jan. til 13. feb. 1658 gik over isen. Ruten gik fra Jylland til Fyn, videre til Tåsinge, Langeland og fra marken ved Longelse den 6. feb. 1658, om aftenen for ikke at blive set, ud over bæltets 15 km is, hvor land og hav gik i et. Det var den hårdeste vinter i mands minde, trods det gik en del ryttere med heste gennem isen og forsvandt. Alt i alt havde svenskerne mistet en del af sin 12.000 mands store styrke, isen brød op bag dem, så de var sårbare. Men danskerne forstod ikke at udnytte den opståede mulighed, de var panikslagne og gik ind på de svenske betingelser ved Roskildefreden.

Med på turen var Corfitz Ulfeldt, der på dette tidspunkt var gået med svenskerne. Det fortælles, at der flere steder stod to fod vand over isen, frygten var stor, men den 7. feb. gik de i land ved Grimstedgård nu Frederiksdal på Lolland og videre til Falster og herfra til Vordingborg på Sjælland.

Karl X Gustaf havde for evigt skrevet sit navn ikke blot i isen, men i den europæiske krigshistorie. Faktisk var det uansvarligt højt spil - det rene galmandsværk, men heldet var med Karl X Gustav. Krigen blev således dyr for Danmark, selv om vi blev hjulpet af Nederlandene. Skåne, Halland, Blekinge, Hven og Bornholm samt Bohus og Trondheim Len i Norge mistede vi, Bornholm fik vi dog tilbage i 1661. Europa så gerne, at hverken Sverige eller Danmark havde begge bredder af Øresund. Danmark blev udsultet, med efterfølgende hungersnød og epidemier der reducerede befolkningen med en femtedel. I Danmark var Karl X Gustafs øgenavn *“æderen.”*

1705-1758 **Ambrosius Stub** dansk digter født i Gummerup ved Glamsbjerg på Fyn. Student fra Odense Latinskole 1725. Studerede 10 år teologi og jura ved Københavns Universitet uden dog at få eksamen. Begyndte at digte i 1728. Flyttede 1734 tilbage til Fyn. Her mødte han præstedatteren Mette Christine Schousboe, de blev gift i 1735 og fik to børn. Mette Christine arvede penge, så de købte en gård i Langsted på Fyn, men Ambrosius Stub havde ikke evner som landmand, så i 1738 måtte de forlade gården. Mette Christine flyttede til sin søster i Fåborg, mens Stub søgte arbejde og fik forskellige skrivestillinger på fynske herregårde. Her mødte han Niels Juel til Valdemars Slot på Tåsinge. De fattede sympati for hinanden, og Stub rejste med Niels Juel til Tåsinge. Niels Juel drev omfattende smugleri med bl.a. sukker over Ærø, der dengang var under hertugdømmerne. Denne smugleriforretning kom Stub til at stå for. En overgang boede han på Ærø, hvorfra han planlagde smuglertogterne, der dengang var ganske almindelig på Ærø. Derforuden virkede Stub som huspoet og gjorde selskab for Niels Juel på dennes ture til København. Men Stub savnede sin familie og rejste med Mette Christine til Odense, hvor han en tid ernærer sig som vinkelskriver, (en der yder juridisk bistand uden at være advokat), og udførte skrivearbejde for forskellige. Familien var fattig, men havde betydningsfulde venner. I 1747 døde Mette Christine, deres to børn blev sat i pleje hos hendes familie. Stub flyttede tilbage til Valdemars Slot, hvor han var til 1752. Her havde han et forhold til Maren Hviid, de fik datteren Karen. Tæt ved Valdemars Slot står Ambrosius Stub Egen, der årligt besøges af tusinder. Den menes at være plantet i år 1600, og dens omkreds er 7,3 meter. Fra Valdemars Slot rejste Stub i 1752 til Ribe, hvor han ved hjælp af indflydelsesrige venner blev etableret som skoleholder. Han var i Ribe, til han døde 15. juli 1758 kun 53 år gammel, fattig og stærkt plaget af gigt. Ambrosius Stub har beriget os med mange fine digte, der vidner om en opløst og følsom sjæl. Ofte er han beskrevet som en lykkens pamfilius. Han gik ikke af vejen for

et lystigt drikkelag og skæmtsomme drikkeviser, men har også skrevet smukke kærlighedsdigte, som fx: "*Kærligheds Alfabet*" eller de nok mest kendte digte fra hans hånd: "*Den kedsom vinter gik sin gang,*" "*Hvad vindes på verdens vidtløftige hav?*" og "*Fantasterne.*" Han har desuden fem salmer med i den nye salmebog.

1783-1808 **Peter Willemoes** dansk søofficer født 11. maj. 1783 på amtsgården i Assens af Christiane Dreyer (16/8 1753-20/12 1832) og kammerherre og amtsforvalter Christen Willemoes (25/4 1736- 10/11 1818). Peter Willemoes blev kadet i 1795 og sekondløjtnant i 1800. Han blev i 1801 chef på Gernerske Flådebatteri No. 1. Under Slaget på Reden 2. april 1801 var hans modstanderen admiral Nelson på lineskibet Elephant. I 1807 blev han udnævnt til premierløjtnant. Peter Willemoes ledede også slaget ved Sjællands Odde 22. marts 1808 fra lineskibet Prins Christian Frederik, bygget i 1804 med 140 kanoner. I det heroiske slag mod den engelske overmagt, bestående af to lineskibe og tre fregatter, faldt Willemoes sammen med 63 andre, omkring 150 blev såret. Willemoes ikke bare faldt, han fik faktisk skudt det øverste af hovedet væk. Peter Willemoes ligger begravet på Odden Kirkegård på Sjællands Odde i en fællesgrav med yderligere en officer og 21 matroser samt fire afskudte ben, der drev i land efter kampen. Et monument over de faldne bærer inskriptionen: "*De snekker mødtes i kvæld på hav,*" forfattet af vennen N.F.S. Grundtvig. En statue af Peter Willemoes fremstillet af billedhuggeren Christian Carl Peters (1822-99) blev rejst 1902 på havnen i fødebyen Assens. Sangen: "*Kommer hid, i piger små!*" er skrevet om Peter Willemoes i 1810 også af vennen N.F.S. Grundtvig.

1783-1872 **Nicolai Frederik** (døbt Frideric) **Severin Grundtvig** født i Udby Præstegård ved Vordingborg 8. sept. 1783. Moderen Cathrine Marie Bang (1748-1822) var viljestærk og kunne føre sin slægt helt tilbage til Absalon. Faderen sognepræst Johan Ottosen Grundtvig (1734-jan. 1813) var pietist, lærd og stilfærdig. Barndomshjemmet med brødrene Jakob, Niels og Otte og en lillesøster kom til at præge Nicolai Frederik meget. Her var det husets faste tyende barnepigen halte Malene fra Grumløse, der vakte drengens interesse for sproget og historien. En interesse der blev stærk støttet af hans mor.

Mange titler kan kobles på personen Grundtvig præst, forfatter, historiker, poet, salmedigter, politiker og måske allermest folkeoplyser og igangsætter.

Kun otte år gammel blev Nicolai i 1792 sendt til Thyregod N for Vejle, hvor pastor Laurits Teld skulle forberede ham til latinskolen ved at oplære ham i græsk, latin og religion. I 1798 blev Grundtvig optaget på Aarhus Katedralskole, hvorfra han dimitterede som student i 1800. Samme år begyndte han på teologistudiet. Han fordybede sig i tysk digtning og naturfilosofi og gik til forelæsninger på Københavns Universitet, hvor fætteren Henrich Steffens holdt forelæsninger over emnet. Her mødte han bl.a. Oehlenschläger og Blicher.

Den 173 cm. høje Grundtvig bestod i 1805 sin teologiske embedseksamen med første karakter. Som ung mødte Grundtvig søhelten Peter Willemoes (1783-1808), der blev hans gode ven. Til hans hyldest skrev Grundtvig i 1810 sangen: "*Kommer hid, I piger små!*"

Fra marts 1805 til 1808 fik han job som huslærer hos kaptajn C.F. Steensen-Leth på herregården Egeløkke på Langeland. Her ændredes hans liv mærkbart, idet han forelskede sig lidenskabeligt i godsejerfruen Constance Steensen-Leth. Forelskelsen førte ham til sindssygens afgrund med flere alvorlige lidelser. Flere har benævnt Grundtvig som maniodepressiv andre som narcissist. Sikkert er det dog, at han livet igennem forblev uligevægtig, og i tre perioder af sit liv var direkte sindssyg. Første

anfald kom dec. 1810, den tvang ham tilbage til barndomshjemmet i Udby, anden gang var i 1844 som 60-årig. Tredje gang startede palmesøndag 1867 i Vartov Kirke. Han mødte op livlig og frisk og holdt en lang og højstemt gudstjeneste, der af mange blev oplevet som en sand åbenbaring. Men under barnedåben blev dåbstalen forvirret, Grundtvig gik direkte i dialog med barnet og svarede på barnets vegne hen over hovedet på gudmoderen. Der var ved denne gudstjeneste flere afstikkere fra det traditionelle, alene det, at gudstjenesten varede fem stive timer, taler sit tydelige sprog. Uhyre produktiv var Grundtvig med sin pen. Samlet ville hans skrivelser fylde 130 tykke bind. Det er dog kun ganske lidt i forhold til, hvad andre har skrevet om den komplicerede person – N.F.S. Grundtvig, fx *"Frederik"* fra 1972 af Ebbe Kløvedal Reich for blot at nævne en enkelt.

I 1808 udgav han sine første værker heriblandt *"Nordens Mytologi."* Efter en religiøs krise udgav han i 1811 digtsamlingen *"Nytårsnat."* Han omarbejdede i 1812 *"Verdens Krønike"* et bibelsk historiesyn, der vakte forargelse. Gendigtede Saxos Danmarkshistorie, hvis 16 bind *"Gesta Danorum"* var skrevet på latin, og Snorri Sturlusons Islandske Kongekrønike. I årene 1816-19 udgav han sit eget tidsskrift *"Danne-Virke."* Udgav i 1824 *"Nytårsmorgen"* et selvbiografisk digt på 300 strofer. Skrev i 1825 *"Mageløs Opdagelse,"* at kirken er ældre end bibelen. Hans hidtidige skrifter har været svært tilgængelige og krævet mere end almindelig kendskab til Bibelen, den nordiske mytologi og kirkelige traditioner. Som forkæmper for åndsfrihed skrev han i alt over 1500 salmer og sange, de fleste skrevet efter 1832 da Grundtvig var 50 år. Af disse digte findes 281 i Salmebogen og 233 i Højskolesangbogen. Mange af dem hører til vore mest kendte sangskatte, det gælder bl.a. de mange julesalmer: *"Dejlig er den Himmel blå,"* der var hans allerførste salme, *"Et barn er født i Bethlehem,"* *"Det kimer nu til julefest,"* der oprindeligt havde 24 vers, men i dag kun 9 vers, *"Velkommen igen, Guds engle små,"* der er skrevet julenat 1825 og læst op julemorgen i Vor Frelses Kirke. Andre og vidt forskellige hører også til de meget kendte, *"I al sin glans nu stråler Solen,"* *"Et jævnt og muntert, virksomt liv på jord,"* *"Nu falmer skoven,"* *"Det er så yndigt at følges ad,"* og der kunne blive ved. Sidstnævnte skrev Grundtvig til sine private venner Louise og Andreas Fengers sølvbryllup i 1855, den er altså ikke skrevet til et bryllup, som de fleste tror, men til et sølvbryllup.

Mange kloge ord huskes han for: *"Jo mere forskellige vi er, jo mere har vi at fortælle hinanden."*

Hans enorme produktion til trods har han åbenbart også haft tid til at læse, for det fortælles, at han kunne Bibelen udenad. Økonomien var gennem flere år et stort problem for Grundtvig, men venner støttede ham. Ikke mindst Conrad Danneskiold-Samsøe på Gisselfeld. Fra 1818 støttede Frederik VI ham med 600 rigsdaler årligt.

Maj 1811 blev Grundtvig kapellan hos faderen i Udby, noget der var blevet afslået året forinden. Her virkede han til 1813. I 1821 blev han sognepræst i Præstø og Skibinge på Kong Frederik VI's anbefaling. Året efter fik han det job, han virkelig havde ønsket sig, nemlig kapellan ved Vor Frelses Kirke på Christianshavn, hvor han var til 1826.

Ofte kom Grundtvig i klammeri med andre lærde, tænkere eller forfattere. Fx kunne han ikke dømme Søren Aabye Kierkegaard, som han kaldte for en *"sortsynet præstepiner."*

Til gengæld blev Søren Kierkegaards bror, Peter Christian Kierkegaard (1805-88), der også var salmedigter og dertil biskop i Aalborg, en af Grundtvigs gode venner.

Efter en polemik med den rationalistiske teologiprofessor H.N. Clausen nedlagde Grundtvig i 1826 sit præsteembede, fordi en injurier gik ham imod. Grundtvig dømtes til livsvarigt censur, en censur som dog blev ophævet i 1838.

Efter Knud Lyne Rahbeks død i 1830 lejede Grundtvig Bakkehuset på Frederiksberg. Her skrev han: *"Kirkeklokke, ej til hovedstæder."*

I 1839 blev Grundtvig igen præst, også denne gang på kongens anbefaling, ved Vartov Kirke i København, hvor han samlede en stor og begejstret menighed. På daværende tidspunkt var der kun en af Grundtvigs salmer i Den Danske Salmebog. Til gudstjenesten i Vartov Kirke juledag 1845 udgav han et lille lyserødt fire siders hæfte med fire salmer. Årene herefter fulgte mange salmer, og i 1850 samlede han dem i den berømte udgave *"Festsalmer"* til brug for menigheden i Vartov Kirke.

Grundtvig var bestemt ikke særlig social. Han var tilhænger af enevælden, og dermed direkte imod offentlige socialpolitiske forbedringer af den udbredte fattigdom, der prægede 1800-tallets samfund. Med hans indstilling nødsages man til at sige, at hans flotte ord i følgende sætning falmer til det ganske ukendelige: *"Og da har i rigdom, vi drevet det vidt, når få har for meget og færre for lidt."* Grundtvig sad i Den grundlovgivende Rigsforsamling fra 1848 til 1858. Men han var en valen politiker, der fx undlod at stemme ved afstemningen om den nye Grundlov i 1849. Han vendte sig principielt mod flertalsafgørelser *"overtallet,"* som han hånligt kaldte det. Han vendte sig også imod missionens sortsyn og had til livet, og var dermed med til at bære danskerne ud af pietismens mørke og tunge kristendom. Viste den lyse - og håbets kristendom i modsætning til Kingos strenge moralisme. Han var en af højskolens, friskolens og valgmenighedens fædre, hvis skoletanke var, at undervisningen skulle være en vekselvirkning mellem elev og lærer, hidtil havde undervisningen været envejs kommunikation. Disse tanker blev ført ud i livet af Christen Kold (1816-1870), der med ideer og økonomisk støtte fra Grundtvig startede højskole på Ryslinge Mark 1. nov. 1851 med 15 elever.

Også i Norge blev Grundtvig opfattet som en foregangsmand. En kirkepersonlighed med store ord var han: *"Menneske først - og kristen så."* - *"Jeg og Vor Herre have besluttet."*

Grundtvigianismen betragtes af mange nærmest som den omvendte jantelov: *"Alle har en betydning - også du."* Med sine filosofiske livsbetragtninger er han som sådan mere en kultur end en person, og måske den allermest betydende personlighed i dansk kulturliv, og samtidig den mest produktive. Utallige er de institutioner, der bærer hans navn.

Grundtvig var livet igennem meget påvirkelig af kvindelig charme. Den tidligere omtalte smukke Constance Steensen-Leth fik en særdeles stor betydning for hans udvikling. Efter en forlovelsestid på 7 år blev Grundtvig 12. aug. 1818 gift i Ulse Kirke med den fromme præstedatter Elisabeth Christine Margrethe Blicher (28/9 1787 Gundslev-14/1 1851 København), kaldt Lise. Hendes far var en fætter til Niels Blicher - Steen Steensens Blichers far. Elisabeth fødte ham tre børn, og reddede familien gennem fattigdom ved at spinke og spare. Ikke mindst i den periode hvor Grundtvig havde opsagt sit præsteembede, var hendes indsats uvurderlig. Hun støttede ham også i hans svære sygdomsperioder. Parret fik tre børn Johan, Svend og Meta. Den engelske lægefrue Clara Bolton var gennem flere år hans hemmelige muse. Efter 33 års ægteskab døde Elisabeth. Allerede inden hendes død sværmede Grundtvig for Ane Marie Elise Carlsen Toft (4/8 1813 Gammel Køgegaard-9/7 1854 København), noget hans børn bebrejdede ham meget stærkt. Men knap var han blevet enkemand, før forlovelsen med Marie blev deklareret, og et halvt år senere 24. okt. 1851 blev de gift i Brøndbyvester. Hun var rig enke efter en godsejer. Ægteskabet var lykkeligt, og parret passede godt

sammen. De fik sønnen Frederik Lange Grundtvig, men efter kun tre års ægteskab døde Marie af en knude i brystet.

Igen gik der "ild" i den nu 72-årige Grundtvig, Asta Tugendreich Adelheid Krag-Juel-Vind-Frijs Reedtz (12/3 1826 Vedelslund-5/10 1890 Frederiksberg) var det lange navn. Hun var også enke, efter udenrigsminister H.C. Reedtz til Palsgaard, kun 32 år, altså 40 år yngre end Grundtvig, rig og tilmed klog. Asta blev mor til en pige, der fik navnene Asta Marie Elisabeth, og hermed var Grundtvigs tre hustruer igen navngivet. Men forargelsen blomstrede, ikke mindst fra den rige familie, der ikke var synderlig interesseret i at få en fattig præst ind i familien. Sønnerne Svend og Johan, var begge med i Treårskrigen 1848-51, den af De Slesvigske Krige vi vandt.

Ved sit 50 års præstejubilæum i 1861 fik Grundtvig rang og titel af biskop. Nicolai Frederik Severin Grundtvig stod 1. sept. 1872 for sidste gang på prædikestolen i Vartov Kirke. Dagen efter 2. sept. døde han i København. Flere tusinde fulgte ham på hans sidste rejse. Han blev begravet 11. sept. i gravhøjen på Køge Ås ved Gammel Køgegaard efter eget ønske ved siden af sin anden hustru Marie. En personlighed var død, men hans tanker lever stadig.

1809-1892 **Schiøller Parelius Vilhelm Birkedal** dansk forfatter, præst og politiker født 7. dec. 1809 på Møn. Forældrene Agate og Ludvig Birkedal var inspektørpar på Herregården Nordfeld, men faren døde, da Vilhelm var 10 år. Moren måtte efter et par år forlade Møn med to mindre døtre, og Vilhelm kom i huset hos en præstefamilie i Ringsted, udstødt fra hjemmet følte han. Efter sin konfirmation kom han i apotekerlære i Aarhus. Her kom han i selskab med svirebrødre, men erkendte hurtigt den katastrofale udvikling. Med hjælp fra sin storebror rejste han til København, hvor han blev optaget på Borgerdydskolen, hvorfra han blev student i 1829 og fortsatte på Københavns Universitet, hvor han mødte Oehlenschläger og Grundtvig. Den 4. april 1837 blev han gift med Emilie Meyer. Blev indsat i præsteembede i Ringkjøbing 28. maj 1837 i en stuvende fuld kirke. Gerningen varede til 25. okt. 1840, hvor kun en lille trofast kreds begræd hans afgang. Herefter fik han ni år i Sønder Omme og Hoven pastorat. Fra 1849 ansat i Ryslinge, men hans holdning i sydslesvigspørgsmålet, Danmark til Ejderen, og hans angreb mod Kong Christian IX, der var født på Gottorp Slot, og derfor havde en vanskelig situation, gjorde, at han blev afskediget 22. sept. 1865. Netop det blev startskuddet til en valgmenighed i Ryslinge, Danmarks første, fordi befolkningen her bakkede ham op.

Som forfatter var Vilhelm Birkedal en flittig skribent af politiske budskaber, lyriske fortællinger og salmer hvoraf den mest kendte er: "*Jeg så ham som barn med det solrige øje.*" Efter Sønderjyllands fald i 1864 blev han valgt til Rigsrådet. Vilhelm Birkedal døde 26. juli 1892 omgivet af sine børn.

1816-1852 **Dankwart Dreyer** dansk landskabsmaler født i Assens. Elev af Eckersberg og inspireret af Lundbye og P.C. Skovgaard. Hans malerier er mest jyske landskaber med oldtidsminder. Har udstillet i Paris og London.

1816-1870 **Christen Mikkelsen Kold** pædagog, forfatter og dansk folkehøjskoles pioner. Født 29. marts Strømgade 12, Thisted som søn af Kirstine Marie Christensdatter Jannerup (1787-1861) og skomagermester Mikkil Christensen Kold (1790-1864). Et nøjsomt hjem hvor moderen var mild og havde stor fortælleevne. Allerede som 15-årig blev Christen Kold omgangslærer i Fårtoft Ø for Thisted. Fra 1831-34 blev han huslærer på godset Kovstrup Ø for Hørdum. Hvorefter han tog på Snedsted Seminarium, her brød han med sin kæreste grundet religiøse sværmerier, og tog lærereksamen herfra i 1836. Han blev huslærer i Solbjerg Præstegård på Mors i 1836, i 1837 lærervikar i Øster Jølby og 1838-

41 huslærer i Forballum i Sønderjylland. Herefter tog han til København for at lære bogbinding og fik svendebrev i 1842. I København hørte han N.F.S. Grundtvig prædike og fik kendskab til Grundtvigs tankegang om folkehøjskolen. Kold tog de følgende år forskellige job som huslærer, tjener og bogbinder også i Smyrna i Tyrkiet, hvorfra han kom tilbage i 1847. Efter egen udsagn sejlede han til Trieste i Italien, og gik herfra til fods med en trækvogn efter sig. Christen Kold meldte sig i 1848 som frivillig mod preusserne, men blev erklæret uegnet som soldat, og blev i 1849 igen huslærer denne gang i Sønder Felding i Vestjylland og senere hos pastor Vilhelm Birkedal, Ryslinge. Her holdt han i præstegården historiske foredrag for byens unge karle. Ja, det står der virkelig, pigerne tænkte man åbenbart ikke så meget på, i hvert fald ikke hvad historie angik. Ifølge aftale med og økonomisk støtte fra Grundtvig startede han 1. nov. 1851 højskole på Ryslinge Mark med 15 elever. Den skole der skulle blive forbilledet for senere højskoler. I 1853 flyttes højskolen til Dalby ved Kerteminde, her havde han året forinden oprettet en friskole for børn.

Datidens officielle skole misbilligede Christen Kolds frie, fortællende undervisningsform. I 1862 opførtes Dalum Højskole ved Odense, og fra 1863 var Kolds højskole her, og her virkede han til sin død 6. april 1870. Som 50-årig blev han 8. aug. 1866 gift i Fangel med den 22-årige Ane Kirstine Jakobsen. Trods modstand og økonomiske vanskeligheder gennem årene blev Christen Kold banebrydende og står som højskolens fader. Mange malerier og statuetter minder os overalt om Christen Kold. I 1966 udkom et 50-øres brunrød frimærke med Christen Kold i anledning af 150-året for hans fødsel. På Thisted Museum findes en mindestue for ham og i Klim en mindesten. Christen Mikkelsen Kold ligger begravet på Dalum Kirkegård.

1816-1883 **Jens Adolf Jerichau** dansk billedhugger født i Assens. Uddannet i København tog herefter til Rom, hvor han arbejdede hos Thorvaldsen. En god repræsentant for naturalismen.

1842-1905 **Thorvald Niss** dansk maler. Hans speciale er melankolske landskabsbilleder og artistiske marinebilleder. Har arbejdet for Den kgl. Porcelainsfabrik

1843 **Kjøbenhavns Tivoli** åbnede 15. aug. med journalist og tidsskriftsredaktør Georg Carstensen (1812-1857) som initiativtager. Forlystelsesparken hed de første mange år Tivoli-Vauxhall efter en forlystelsespark i Paris af samme navn, som Carstensen havde studeret. Carstensen var en levemand med dyre manerer, en iværksættertype der havde næse for hurtigt tjente penge. Samtidig var han forfængelig indtil det lapsede. Den populære komponist H.C. Lumbye blev Tivolis kapelmester. Ved åbningen stod Georg Carstensen selv inden for porten og gav hånd til de 3.615 gæster, der besøgte haven den første dag. Der blev holdt et vågent øje med, at den borgerlige anstændighed ikke led overlast, for hvad det angår, havde Dyrehaven et tvivlsomt renommé med råhed, utugt, drukkenskab og slagsmål.

Rygtet vil vide, at Georg Carstensen fik lejemålet og bevillingen på de militære arealer udenfor byens volde i 1842, fordi han fortalte Kong Christian VIII, at den slags forlystelser ville holde befolkningen fra revolution. Nu skal vi huske, at det var en turbulent tid, det sønderjyske spørgsmål brændte, og det var kun 50 år siden, hovederne rullede i den franske revolution.

Tilladelsen kom som en overraskelse for alle, men den var givet på betingelse af, at der kun opførtes lave bygninger og af træ, for de skulle hurtigt kunne brændes af i tilfælde af krig, for Tivoli lå på et friareal ind til byen.

I 1848 kom Georg Carstensen i strid med aktionærkredsen og blev forment adgang til haven. Samme år deltog han i Første Slesvigske Krig. Den 1. juni 1870 overtog

København Kommune lejekontrakten for Tivoli, først 9. marts 1992 overtog Tivoli selv grunden. Carlsberg ejer 43% af aktierne, de blev i 1999 sat til salg.

Georg Johan Bernhard Carstensen var født 31. aug. 1812 i Algier, hvor hans far var generalkonsul. Da familien flyttede til Danmark, ernærede Georg Carstensen sig som journalist og blev bladudgiver. For sine abonnenter arrangerede han "store fester" i Kongens Have, arrangementer der gav ham tilnavnet "*Hovedstadens Forlystelsesråd.*" Hans nederlag både i forretningslivet og privat sled ham op. Han døde 4. jan. 1857 kun 44 år gammel officielt af en lungebetændelse. Hans bror Edward Carstensen var den sidste guvernør på Guldkysten.

I året 1848 startede Første Slesvigske Krig. Årene forud var præget af disse grænsestridigheder, det var her Bismarck brillerede og drillende udtalte: "*Hvad vil danskerne dog med Slesvig, - de har jo Tivoli.*" Tivoli - der havde åbnet i 1843. En vittighed tyskerne grinede meget af, men danskerne skulle senere komme til at græde. Ordet Tivoli bruges også i anden sammenhæng fx "*Tivoli er åben,*" der betyder, at man har glemt at knappe sine bukser og "*send Tivoligarden,*" når der menes, at der ikke bør sendes rigtige tropper. Tivoli havde i 2004 besøg af 4,3 mio. gæster.

1851 **Ryslinge Højskole** på Fyn startedes 1. nov. af Christen Kold ifølge aftale og med økonomisk støtte fra N.F.S. Grundtvig. Første hold bestod af 15 elever. Højskolen flyttede i 1853 til nye lokaler i Dalby ved Kerteminde.

1866 **Valgmenighed**, Danmarks første, opførte en kirke i Ryslinge på Fyn med pastor Vilhelm Birkedal som præst.

1866-1956 **Johannes Jørgensen** dansk forfatter født 6. nov. 1866 i Svendborg som søn af en skibsfører. I familien var der fem børn. Johannes blev i 1884 student i København, samme år brændte Christiansborg Slot, her dannede folk et hjælpekorps for at redde de berømte og kostbare malerier fra flammerne, en af hjælperne var Johannes Jørgensen. Herefter læste han to år humanistiske fag på universitetet, men skiftede under indflydelse af Georg Brandes og darwinismen over til naturvidenskabelige fag, men fik dog aldrig fuldført sit studium. Tog i 1894 afstand fra Brandes naturalisme, som han kaldte latterlig, og gik ind for mere religiøse tanker. Johannes Jørgensen debuterede 1887 med digtsamlingen: "*Vers.*" Har desuden oversat flere bøger, skrevet flere digtsamlinger, essays, romaner, noveller, rejsebeskrivelser og biografier. Af romaner kan nævnes: "*En fremmed*" fra 1890, "*Sommer*" fra 1892, "*Livets træ*" fra 1893 og "*Hjemve*" fra 1894. Udover selvbiografien: "*Mit livs legende*" i syv bind skrevet i årene 1916-29 behandlede han også: "*Den hellige Frans af Assisi*" fra 1907, i 1915 "*Den hellige Katerina af Siena*" og i 1941 "*Den hellige Birgitte af Vadstena.*" Fra 1888 fik han job som journalist ved "*Københavns Børstidende*" og "*Politiken.*"

I 1893-94 redigerede han det fransk inspirerede symbolistiske blad "*Taarnet,*" og blev den, der herigennem introducerede symbolismen i Danmark støttet af en gruppe unge forfattere og filosoffer fx Sophus Clausen, Ingeborg og Viggo Stuckenborg og Knut Hamsun. Tidsskriftet "*Taarnet*" fik sit navn efter den tårnlejlighed, hvor Johannes Jørgensen boede på hjørnet af H.C. Ørstedesvej og Kastanievej. Tre gange var Johannes Jørgensen foreslået til Nobelprisen i litteratur, men det forblev ved forslaget. Han beherskede seks sprog, og er en af de mest oversatte danske forfattere.

I 1894 var han på ophold i den italienske klosterby Assisi, og blev her påvirket af katolicismen, som han konverterer til i 1896. Noget han blev stærkt kritiseret for i det danske kulturliv. Han blev ven med Gustav Wied. I 1913 stak han af fra familien og flyttede til Italien. Hvor hans interesse for klosterbyen Assisi var så stærk, at han bosatte

sig her til 1953. Han forguede området, blev en kendt og skattet person, og opnåede at blive udnævnt til æresborger af Assisi i 1926. I 1953 flyttede han tilbage til Svendborg, hvor han levede til sin død 29. maj 1956. Også her opnåede han at blive udnævnt til æresborger og fik derudover flere udmærkelser. Hans barndomshjem i Svendborg er indrettet med mindestuer.

- 1872-1946 **Valdemar Rørdam** dansk digter med en stor produktion af heroiske, nationalistiske og erotiske sange. Født i en præstefamilie i Holeby på Lolland. Men Rørdam var ikke selv kristen. Vi kender bedst: "*Danmark, i tusind år,*" som han skrev til Grosserer-Societetets Komites 100 årsfest 23. april 1917, og mange af os har marcheret til gymnastiksangen: "*Sorgløst kan vi ej synge dit navn, Danmark.*"
Valdemar Rørdam afskyede Rusland, fordi han mistede en søn i den finsk-russiske vinterkrig 1939-40. Det var årsagen til, at han var venlig stemt overfor tyskerne, og opfordrede til at gøre fællessag med Hitler, da de angreb Sovjet, men han blev dog aldrig nazist. Efter krigen beklagede Valdemar Rørdam, at han med "*uforsvarlig hast*" havde hyldet Tyskland, fordi de havde angrebet Sovjet. Valdemar Rørdam havde et nært forhold til Kaj Munk og var på flere jagtbesøg i Vedersø, men Kaj Munk tog skarp afstand fra Rørdam, da han skrev tyskvenlige vers som fx: "*Så kom den dag, som vi har ventet længe! Nu viser tysken sig sin kampkraft værd.*"
Valdemar Rørdam ligger begravet på Trefoldighedskirkens smukke kirkegård på Thurø.
- 1872-1950 **Karin Michaëlis** dansk forfatter gift med forfatteren Sophus Michaëlis. Hun har skildret kvindesindet i flere romaner: "*Den farlige alder*" fra 1910, selvbiografisk romanserie på fem bind: "*Træet på godt og ondt,*" "*Pigen med glasskårene*" fra 1924, "*Lille løgnerske*" fra 1925, "*Hemmeligheden*" fra 1926, "*Synd og sorg og fare*" fra 1928 og "*Følgerne*" fra 1930. Flere af hendes romaner er oversat til andre sprog.
- 1879-1963 **Jacob Gade** dansk komponist, violinist og kapelmester. Født 29. nov. 1879 i et fattigt hjem i Vejle. Jacob Gade blev afvist af Kongelige Danske Musikkonservatorium i 1903, officielt fordi han ikke kunne henvise til en anerkendt violinlærer, men årsagen var snarere, at han levede "*på polsk*" med en 10 år ældre skuespiller Elna Vilhelmine Caroline Marie From, med hvem han fik tre børn. Denne afvisning gjorde ham så bitter, at han fremover i sine egne orkestre afviste konservatorieuddannede musikere. I 1908 blev Jacob Gade gift med Rasmine Hansen Mikkelsen (12/9 1876-15/9 1950). Jacob Gade blev med et slag berømt, da han i 1925 i sit sommerhus i Tibirke Bakker komponerede "*Tango Tsigane,*" den vi kalder "*Tango Jalousie.*" Musikstykket er skrevet til filmen "*Dan Q, søn af Zorro,*" filmen er inspireret af et jalousimord. Til københavnerpremieren gik Jacob Gade frem foran tæppet og spillede stykket på sin violin, det blev en stor succes.
Denne iørefaldende melodi er den dag i dag en af verdens mest spillede melodier. Den spilles mindst en gang hvert minut verden over, og indbringer årligt en mio. kr. gennem Koda. I 1938 blev "*Tango Jalousie*" indspillet af Boston Pops Orchestra, og den blev verdens første millionbestseller i populærmusik. En fond blev oprettet i 1956 til uddeling af legater til unge trængende musiktalenter. Legaterne er gennem årene fortrinsvis blevet tildelt klassiske musikere. Dette er der nu blevet gjort oprør imod, bl.a. af Jacob Gades oldebarn Filip Gade, idet rytmiske musikere hævder, at dette ikke er i Gades ånd, idet Gades musik hører til den lettere genre. Formand i legatbestyrelsen er Ove Bisgaard, der har fået sin arkitekt søn, der er uden musikbaggrund, i bestyrelsen. Jacob Gade døde 20. feb. 1963 i Torø Huse. I 1979 udgav postvæsenet et brunt frimærke pålydende 1,10 kr. i anledning af 100-året for Gades fødsel.

- 1889 **Elvira Madigan og grev Sixten Sparre** begik 18. juli selvmord i Nørreskoven på Tåsinge. Først 22. juli blev de fundet. Elvira Madigan, der oprindeligt hed Hedevig Antoinette Isabella Eleonora Jensen, var født 4. dec. 1867 i Flensborg, hvor hendes forældre turnerede med et cirkus. Netop derfor kan det undre, at forældrene gav hende dette kringlede dåbsnavn, der passede så dårligt til en cirkusplakat, at de i praksis ændrede navnet. Elvira optrådte allerede som 7-årig på hesteryg. Hun blev cirkusartist og debuterede som linedanser i Tivoli. Her så Bengt Edvard Sixten Sparre af Rossvik hende i 1889. Han blev straks forelsket i den smukke blonde pige. Sixten Sparre var dragonløjtnant i den svenske hær. Han var født 27. okt. 1854 og blev i 1880 gift med Luitgard Engel Agda Dorothea Adlercreutz, de fik i 1881 en søn. Carl Erik og i 1882 en datter Märtha Sofie. Men ægteskabet var ikke lykkelig. Det blev heller ikke Elvira Madigan og Sixten Sparres kærlighedsaffære, den var en umulighed, dels var Sixten Sparre af adelsslægt, derudover var han grundet forelskelsen deserteret fra den svenske hær, derfor valgte de døden. Med en madkurv tog Elvira Madigan og Sixten Sparre ud i Nørreskoven ved Valdemars Slot, med sig havde han sin tjenestepistol, først skød han Elvira og derefter sig selv. De ligger begge begravet under et egetræ på Landet Kirkegaard på Tåsinge. Der er stadig tradition for, at brudepar fra Landet Kirke går til graven under egen, og at bruden her lægger sin brudebuket. Historien er behandlet i flere bøger og musik. Det uhyre populære og smukke musikstykket "*Elvira Madigan*" er skrevet af Mozart allerede i 1700-tallet som klaverkoncert nr. 21. Så navnet "*Elvira Madigan*" fik musikken først ved filmindspilningen af tragedien.
- 1893-1974 **Tom Aage Kristensen** dansk forfatter og kritiker. Født 4. aug. 1893 i London hvor faren var urmager og flyttede 1896 til København. Tom Kristensen blev student 1911. Uddannet skolelærer 1919 og cand.mag. i dansk, engelsk og tysk. Gift i 1921 med Ruth Lange, gift anden gang i 1933 med Gerda Westermann og tredje gang i 1946 med Ingeborg Weber. Anmelder ved Politiken fra 1924-27 og igen 1931-63. Oversatte mange værker fra engelsk og amerikansk litteratur. Tom Kristensen havde et voldsomt sind og et sort livssyn. Han var mest produktiv i 1920-30-erne, inspireret af Freud og med udgangspunkt i Første Verdenskrigs værditab. Han elskede tyrefægtning, som han betragtede som symbol på livets barskhed. Tom Kristensens produktion er på 40 bøger noveller, rejsebøger og romaner, de fleste er "*nederlagsbøger*." Han debuterede 1919 med digtsamlingen "*Exlex*." Blandt hans kendteste værker nævnes digtsamlingen: "*Fribytterdrømme*" fra 1920, romanen: "*Livets arabesk*" fra 1921, digtsamlingen: "*Påfuglefferen*" fra 1922, romanen: "*En anden*" fra 1923 måske hans allerbedste, digtsamlingen: "*Verdslige sange*" fra 1927, hans hovedværk er romanen: "*Hærværk*" fra 1930, der gav ham en central placering i mellemkrigstidens kulturliv. Romanen med Ole Jastrau blev filmatiseret i 1977. Novellesamlingen: "*Vindrosen*" fra 1934. Tom Kristensen blev Ridder af Dannebrog i 1955 og medlem af Det danske Akademi i 1960, og modtog i 1968 Akademiets store litteraturpris. Blev udnævnt til æresborger i Svendborg og på Thurø 21. marts 1970. Flyttede til Thurø i 1931, hvor han døde i 1974 og ligger begravet på Thurø Kirkegård.
- 1900 **Ringkjøbing By** har 35 handlende, 2 tobaksfabrikker, 1 jernstøberi og maskinfabrik, 1 uld- og kartespinderi samt væve- og valkeri, 1 vognfabrik, 1 træskæreri, 1 orgelfabrik der hovedsagelig fabrikkerer stueorgler men også kirkeorgler og beskæftiger mellem 12 og 14 mand, 1 sodavandsfabrik, 2 trikotagefabrikker, 2 farverier, 1 lakfarvefabrik, 1 maltsirupsfabrik, der har udtaget patent på produktet, og i årets løb har tilvirket 19.000 flasker maltsirup, 1 ovn til tørring af cikorierødder, den har i året 1900 tørret 570.000

pund friske cikorierødder, der efter tørringen udgjorde 130.000 pund, der blev brugt som kaffeerstatning, ovnen var anlagt i 1881 og endelig 1 normalkaffe- og cikoriefabrik. **Cikorie** er en op til 150 cm høj blå kurvblomst, dens kraftige rod indeholder et bitterstof, intybin, inulin, sukker, garvesyre, pektin, harpiks og æterisk olie. Roden dyrkes i mange europæiske lande og bruges til kaffesurrogat, hvad Danmark også gjorde under krigen. En anden type dyrkes tildækket af sand og jord, hvorved bladene bliver skøre og spises som julesalat eller endivie.

- 1902-1972 **Erik Eriksen** dansk gårdejer og politiker født 20. nov. 1902 i Brangstrup ved Ringe. Forældrene var et frisindet gårdmandspar Sofie og Povl Eriksen med interesse for politik. Erik Eriksen blev i 1937 gift med Else Hansen i Grundtvigskirken i København. Parret fik tre børn Poul, Knud og Bent. Erik Eriksen var medlem af Folketinget for Venstre fra 1935-68. Landbrugsminister 1945-47, i 1950 blev han formand for Venstre og samme år statsminister frem til 1953 efter Hans Hedtofts afgang. Præsident for Nordisk Råd 1953-54, 1956-57 og 1961-62. Gennemførte den nye grundlov, om end med beskeden flertal, den blev underskrevet 5. juni 1953. Erik Eriksen døde 7. okt. 1972. På torvet i Ringe står en statue af ham.
- 1910-1915 **Fåborg Museum** for Fyns malerkunst stiftet i 1910 af etatsråd og konservesfabrikant Mads Rasmussen der i folkemunde kaldtes "*Mads Tomat*," fordi han solgte tomater på dåse. Museet, der er opført langs den daværende vin- og konservesfabrik, blev indviet i 1915. Bygningen er tegnet af arkitekt Carl Petersen og betragtes som et hovedværk indenfor nordisk klassicisme. Det smukke kunstmuseum rummer malerier og skulpturer af kunstnere, der alle har tilknytning til Fyn derfor benævnt "*Fynboerne*." Næsten alle var elever fra Zahrtmanns Skole. Billedhugger Kai Nielsen (1882-1924) har skabt skulpturen af Mads Rasmussen, der har en markant placering i museet. Af malende kunstnere ses Peter Hansen (1868-1928), Fritz Syberg (1862-1939), Anna Syberg (1870-19149), Johannes Larsen (1867-1961), Poul S. Christiansen, Jens Birkholm, Karl Schou, Harald Giersing (1881-1927) og længe kunne der blives ved.
- 1912-1999 **Sven Havsteen-Mikkelsen** dansk naturalistisk maler og grafiker. Født 16. sept. 1912 som søn af polarforskeren Ejnar Mikkelsen. Sven havde konflikt med forældrene, der satte ham i lære hos Georg Jensens sølvsmedje. Sven hadede arbejdet og forlod fabrikken med støtte fra en onkel. En tid boede han på Fyn, hvor han blev støttet af familien Syberg. Faderen sendte Sven på ekspedition til Grønland, her vakte hans kunstneriske interesse. Sven Havsteen-Mikkelsen har fremstillet mange altertavler, glasmosaikker og bogillustrationer bl.a. i Martin A. Hansens "*Orm og Tyr*." En del af hans værker kan ses på Museet for Religiøs Kunst i Lemvig. Sven Havsteen-Mikkelsen har modtaget flere legater og hædersbevisninger. Han boede privat på Ærø, hvor han døde 14. feb. 1999 og ligger begravet på Bregninge Kirkegård.
- 1913 **Bramminge-togulykken** 26. juli på banen mellem Esbjerg og Fredericia krævede 15 menneskeliv og 54 kvæstede. Ulykken skyldtes, at jernbaneskinneerne i det varme vejr havde udvidet sig. En af de omkomne var børnevennen Peter Sabroe (1867-1913). Oprindeligt kom Peter Sabroe i skomagerlære, men det passede ham ikke, så han løb af pladsen. I stedet blev han journalist ved "*Demokraten*" i Aarhus fra 1888-1908 og folketingsmand for Socialdemokraterne 1901-13. Peter Sabroe blev landskendt, fordi han under folketingsdebatten pakkede sin madpakke ud. Stanken fra pakkens fedtegrever fik formanden til at påtale det upassende i denne handling, noget Peter Sabroe jo også havde håbet på, så han svarede: "*Det er lige så upassende at servere sådan noget mad for børn*." Hans mission virkede. Peter Sabroe arbejdede utrættelig for at forbedre børns og tyendes kår. Han kom ofte i konflikt også indenfor egne rækker.

Flere gange var han tæt på at blive ekskluderet fra Socialdemokratiet grundet flere retssager, som han anlagde mod ledere af børnehjem med mistanke om udnyttelse af børnene. Stauning mødte ikke op til hans begravelse. Dagen før sin død havde han holdt foredrag i Svendborg om børnenes vilkår i samfundet. På hjemmefronten svigtede han dog sin kone Thyra Møller. Den 16. okt. 1998 havde Musikhuset i Aarhus premiere på en ny musical "*Demokraten*," der omhandler Peter Sabroes liv.

1922

Harald Plum født 30. jan. 1881 i Assens af Agnes Nicoline Christiane Skovby (1846-1935) og købmand Niels Munk Plum (1841-1905). I 1905 blev Harald Plum cand.jur. Familiens tradition var handel, så han oprettede i 1907 "*The Butter Export Co.*" primært til eksport af drittelsmør. Fra 1908-12 nedsatte han sig som overretssagfører. Da det første selskab ikke slog an, oprettede han i 1911 med væsentlig støtte fra Den Danske Landmandsbank, "*The United Export Co.*," selskabet udvidede eksporten med dåsesmør og dåsemælk. Under Første Verdenskrig var Harald Plum den ukronede danske "*gullaschbaron*." Aktiviteterne blev gradvis udvidet, hele tiden med Landmandsbanken som sparringspartner. I 1916 etablerede de "*Transatlantisk Kompagni*." Hans brændende ønske var, at "*hovedstadssnobberne*" i ØK ville anerkende ham. De efterhånden mange selskaber kørte på et usandsynligt løst niveau. I Rusland beslaglagde Lenins tropper hans handelsfirmaer. Og i 1922 faldt korthuset sammen, mere end 70 af Harald Plums selskaber i 30 lande måtte lukke og afdækkede et kolossalt tab. Danmarks største finansskandale på 250 mio. kr. Den Danske Landmandsbank, der dengang var Nordens største bank, blev sept. 1922 trukket med i faldet, og med den adskillige andre. Den danske finansverden blev kastet ud i en alvorlig krise. For at sætte tallene i relief kan nævnes, at i 1917 reddede den danske stat sig ud af en truende økonomisk krise ved at sælge Dansk Vestindien til USA for 94 mio. kr.

Men Harald Plum var ikke knækket, han rejste igen kapital denne gang ved at besnære Folkebanken for København og Frederiksberg, Privatbanken og flere udenlandske banker, han oparbejdede en ny koncern over de følgende 5 år med i alt 20 selskaber. Han eksporterede smør over hele verden og fabrikerede krudt og våben.

Harald Plum forblev ugift hele sit liv, han var en dygtig og omstridt forretningsmand, der evnede at begejstre. En excentrisk fantast, men samtidig hovmodig, ja vanvittig. I 1917 købte han den 100 tønder land store ø Torø i Lillebælt udfor Assens. Her oprettede han sit eget private kongerige, med en hær på 100 mand beregnet til at bekæmpe den russiske revolution. På øens højeste punkt fik han opstillet "*Kolossalmonumentet af Thor*" guden Thor i bronze, udført af billedhuggeren Carl Johan Bonnesen (1868-1933). Mange af Bonnesens værker kan ses i Danmarks mest særprægede museum Thingbæk Kalkminer ved Rebild Bakker. Også en keglebane blev bygget, og salutkanonerne blev aktiveret, når "*kongen*" kom til sit land.

Han opførte et gravmonument til sig selv. Væggene var fyldt med mindeplader for de hundredvis af selskaber, Harald Plum havde stiftet i årene 1910-29. En bronzeport med Plums private våbenskjold og latinske valgsprog førte ind til den kostbare marmorsarkofag. To mindre grave var forberedt til hans to pekingeserhunde, der ikke skulle overleve deres herre.

Han ville også bygge en kopi af Rundetårn, som skulle indrettes som museum for familien Plum og for Harald Plum i særdeleshed. Men Rundetårn nåede kun en højde af to etager, for i 1929 blev der iværksat en kritisk undersøgelse af Harald Plum og hans uoverskuelige imperium. Undersøgelsen afslørede endnu en finansskandale med fusk, bedrageri, falsk regnskabsaflæggelse og falske obligationer. Tabene denne gang beløb

sig dog "kun" til 20 mio. kr. Det fyldte i de danske aviser langt mere end det alvorlige børskrak i New York samme år.

Natten mellem 22. og 23. oktober 1929 hastede Harald Plum fra sit hovedkontor i København til Torø. Nederlaget gik ham så meget på, at han på Torø med en Browningrevolver i højre hånd skød sig med to skud i brystet onsdag den 23. okt. 1929, men han døde først dagen efter. Harald Plum kom ikke i sit mausoleum, men ligger begravet i familiegravstedet på Assens Kirkegård. Der blev ikke holdt tale eller sunget ved begravelsen end ikke ringet med kirkeklokken, kun bedt et Fadervor. Torø blev solgt til Københavns Kommunalærerforening. Men de to etager af Rundetårn kan stadig ses på Torø.

1930-1981 **Jørgen Ryg** dansk trompetist optrådte som sådan som debutant i Nykøbing Falsterrevyen 1955. Debuterede som skuespiller i Riddersalen i København i 1957. Kom fra 1960 til ABC-teatret, hvor han fra 1961 dannede par med Preben Kaas, de blev uhyre populære. Jørgen Ryg har været med i radioteatret, tv og i flere filmroller. Vi husker ham i "Sur" fra 1962, "Romkager" fra 1968, "Enlig far" fra 1975 m.fl. Mange vitser huskes han for, her en enkelt: "Jeg tager altid ind på toilettet, hvis skibet går ned. Jo, - for der kommer vandet først, når man trækker i snoren."

Jørgen Ryg døde 29. aug. 1981. En frimærkeserie udgivet 2. juni 1999 i anledning af dansk revys 150 års jubilæum har hædret Jørgen Ryg sammen med Preben Kaas på et blå frimærke med pålydende 5,25 kr.

1942 **Drejø brænder**. Elleve gårde og syv huse brændte 24. juni, fordi en tækkemand bankede sin pibe ud, og gnisterne føg i vinden. Det var hovedparten af øens bebyggelse, der hermed gik op i luer.

1966 **Svendborg Sundbroen** mellem Svendborg og Tåsinge indvies 18. nov. af Prinsesse Margrethe. Arbejdet har stået på siden 1963. Broen er 1220 m lang og hviler, som den første i Danmark, på bropiller, hvoraf der er 25 sæt. Dermed er der broforbindelse mellem Jylland, Fyn, Tåsinge, Siø til Langeland.

1999 **50 kroner** en ny lilla pengeseddel med denne pålydende sendtes i omløb 7. maj. Sedlen er den fjerde i den nye serie. Den bærer portrættet af forfatteren Karen Blixen (1885-1962). Bagsiden prydes af et fabeldyr, en såkaldt kentaur, på baggrund af et stenrelief fra Landet Kirke på Tåsinge.

Forkortet udgave:

Sydfyn og Det Fynske Øhav - i cykelhøjde

(Brugt i Rotary - tre minutter 29. aug. 2006 i Rejkjær Plantage)

Vidste du, at for tiende år i træk har Hanne og mig holdt en uges cykelferie i Danmark.

I år faldt valget på Sydfyn og et par af øerne i Det Fynske Øhav.

Fortællingen om turen tager minimum fire timer - uden pauser, jeg er jo ikke speciel kendt for, at kunne fatte mig i korthed. Måske føler enkelte, at fire timer er lidt rigeligt, derfor har jeg medbragt trykte eksemplarer af turens beretning.

I, som har interesseret i at læse den 45 sider lange historien, er velkommen til at tage et eksemplar med hjem.

- Men - så let slipper I dog ikke.

Fra Mommark på Als sejler vi til Søby på Ærø. Ærø er en spændende ø.

Ja, engang var det endda to øer. Og Ærø har sit eget flag med tre vandrette striber. Men det kan du læse mere om i historien.

Ærøskøbing er øens ældste og absolut mest spændende by. Her markerer Flaske-Peters Samling sig som det mest imponerende. Peter Jacobsen nåede at bygge 1.700 flaskeskibe. Ja, du læste rigtigt - et tusinde syv hundrede - imponerende. Også skipperbyen Marstal, med sine badehuse, værfter, rederier og Navigationsskolen, er et besøg værd. Alt på Ærø bærer præg af, at havet gennem tiderne har haft en afgørende betydning for øen. Men det kan du læse mere om i historien.

Fra Ærøskøbing sejler vi til søfartsbyen Svendborg. En smukkere sejltur, end gennem Det Fynske Øhav, kan næppe opleves i Danmark. Også Svendborg byder på interessante oplevelser, fremhæve vil jeg Viebæltegård, Danmarks eneste bevarede Fattiggård og Arbejdsanstalt, der har fungerede helt frem til 1974. En tankevækkende oplevelse hvor du blandt meget andet kan opleve historien om børnevennen Peter Sabroe, der fik så tragisk en død. Men det kan du læse mere om i historien.

Uheldigvis kom vi forbi en tøjbutik, jeg ved ikke hvorfor, men tøjbutikker har en dragende virkning på kvinder, så jeg slæbes med indenfor. Men det kan du læse meget mere om i historien.

Fra Bregninge Kirkes tårn, der står på Tåsinges højeste punkt, er der en fantastisk udsigt over hele øen. På Landet Kirkegård ligger Elvira Madigan og Sixten Sparre begravet. Kærlighedsdramaet mellem cirkusprinsessen og den svenske officer, og ikke mindst Mozarts smukke klaverkoncert nr. 21, som han skrev 200 år tidligere, kan få følelserne frem på enhver. Men det kan du læse mere om i historien.

Vi passerer den 400 år gamle Ambrosius Stub Eg på vej til Valdemars Slot, hvor herremand og smugler Niels Juel residerede. Valdemars Slot er en fantastisk oplevelse. Ikke mindst det nye Jagt- og Trofæmuseum på loftetagen er uhyre imponerende - specielt for naturelskere og jægere. Men det kan du læse mere om i historien.

Med den lille færge M/S Helge sejler vi til Grasten på Thurø. Herfra cykler vi den lille ø rundt, får duften af Christian IV's svigermor Ellen Marsvin og havner igen i Svendborg. Herfra følger vi kysten mod Ø derefter op langs Storebælt til den lille havneby Lundeborg. Ikke langt herfra ligger

Danmarks største sten den 1.000 tons tunge - Damestenen. Legenden om den kan du læse i historien.

Rigtig mange af Fyns 100 fornemme herregårde passerer vi undervejs, og smukke er de hver på sin måde. Mange af dem blæser sig: "*Her boede H.C. Andersen,*" velvidende at hr. Andersen på det nærmeste betragtede herregårdene som sine personlige femstjernede vandrehjem.

Assens er på størrelse med Ringkjøbing. Det bedste besøg her er søhelten Peter Willemoes fødehjem, indrettet som et kulturhistorisk bymuseum. Men den kan du læse mere om i historien.

Lige S for Assens ligger det lille charmerende fiskerleje Torø Huse, med bindingsværkshuse og stokroseidyl. Ud i Lillebælt stikker halvøen Torø, der for knap 100 år siden bestemt ikke signalerede charme eller idyl. Her stod det usikre fundament til Danmarks største finansskandale nogensinde.

En økonomisk øretæve der får Alberti, Jydebrødrene, Amdi Petersen, Rasmus Trads, Kurt Thorsen og Peter Brixtofte til at ligne de rene søndagsskolebørn.

Datidens største danske finansmand var Harald Plum, der ejede 70 selskaber i 30 lande. I 1917 købte han Torø, der dengang var en ø. Harald Plum manipulerede med regnskaberne og evnede at besnære enhver i bank- og finansverdenen.

Et svindelnummer der trak Nordens største bank - Den Danske Landmandsbank, med i faldet, og med den adskillige andre.

En interessant - om end mindre rosværdig - historie i Danmarks erhvervsliv der fik så tragisk en afslutning. - Året var 1922, beløbet var 250 mio. kr., - de var pist væk.

For at sætte tallene i relief kan nævnes, at fem år tidligere - i 1917 - reddede Danmark sig ud af en truende økonomisk krise ved at sælge De Vestindiske Øer til USA for 94 mio. kr.

Historien om Harald Plum bør du bestemt læse, min version kan du læse i historien, den tager fem minutter.

Vi forstår godt navnet Svanninge Bakker, for puha hvor er der uforskammet mange bakker på netop denne del af turen. Ikke underligt at området her kaldes for "*De fynske Alper.*" Men Hanne fræser ganske upåvirket frem med sin enorme energi og kondi, jeg forsøger efter bedste evne at halse efter. Hun kunne nu godt gemme lidt af den energi til i aften, - det er, hvad jeg tænker.

I Fåborg indlogerer vi os dør om dør med Fåborg Museum, et af de danske kunstmuseer der rager højst op. Skønt vi tidligere har besøgt "*Mads Tomats*" museum, gør vi det gerne igen. Men den kan du læse mere om i historien.

Vi besøger Faaborg Arrest, der siden 1994 har været museum. På glimrende vis fortælles afstraffelsens historie fra middelalderen til i dag. Rystende fortællinger, fx en fattig mor der blev sat i forbedringshus for at stjæle et brød til sine sultne børn. Men det kan du læse mere om i historien.

I Den gamle Købmandsgård kan man se mange forskellige facadeskilte en støvle for skomager, en pibe for tobakshandler, en kringle for bager osv., billeder der var nødvendige, for dengang kunne kun et fåtal af kunderne læse. Men det kan du læse mere om i historien.

Mange – rigtig mange kirker har vi besøgt undervejs, for næsten altid ligger kirken i den gamle del af byen, hvor også byens historie har sit centrum, og så har kirkegården altid et brugbart toilet. Midt på Horne Land ligger Horne Kirke - Fyns eneste rundkirke. Mange spændende ting kan ses i denne kirke, alterbillede af C.V. Eckersberg, døbefont af Bertel Thorvaldsen m.m. Men det kan du læse mere om i historien.

Fra færgehavnen i Bøjden sejler vi til Fynshav på Als. Vores tiende cykelferie i Danmark er til ende. Kun godt 300 km. cyklede vi i år, men igen blev turen en berigende oplevelse. Og oplevelserne på en cykelferie er langt større, end hvis samme tur foregår i bil. Møder du noget interessant, stopper du bare op, men er du i bil, er du som regel langt forbi, inden du registrerer det interessante, og så ligger der som regel en bil lige i rumpen. Hermed en opfordring - tag cyklen, få motion og oplev naturens mangfoldige dufte.

Men det kan du læse meget, meget mere om i historien, hvis du altså tager en med dig hjem.

Frede Lauritsen

Tidligere udgivelser:

- 1980 Andorra
 1987 Arnold - novelle
 1990 Thailand på godt og ondt
 1991 Sydamerika Chile - Brasilien
 1992 "Jambo" Kenya - du forunderlige land
 1993 Barnløshed - adoption
 1994 En lille bid af tilskudssamfundet: "Jeg løfter røret"
 1994 Tidsbilleder. Kronologisk leksika. Ajourføres løbende
 1994 Leksikassen. Ord jeg er ramlet i uden til fulde at forstå. Ajourføres løbende
 1995 De Slesvigske Krige
 1995 Østeuropa i forandring
 1995 Colombia - smuk og mangfoldig
 1996 Hærvejens historie - i cykelhøjde
 1996 Øretæver i tilværelsen
 1996 Æseløre - litteraturanmeldelser. Ajourføres løbende
 1997 En dag i 1997
 1997 Budapest & Ungarn - i efterårsdragt
 1997 Lolland-Falster & Møn - i cykelhøjde
 1997 Ego - det bevidste jeg
 1998 En lille stump af det mægtige Kina
 1998 Storebælt - i cykelhøjde
 1999 Skt. Petersborg - paladsernes by bygget på sumpen
 1999 Sjælland Stevns - Masnedø - Asnæs - i cykelhøjde
 1999 Et eventyr om julenissens morgensvømmetur
 2000 Madeira - en blomstrende ø
 2000 Rom - Den evige Stad
 2001 En lille stump af Himalaya - verdens tag
 2001 Samos - en ferieø for alle
 2001 Samsø - i cykelhøjde
 2002 Limfjorden øst - i cykelhøjde
 2002 Vest Stadil Fjord - i cykelhøjde
 2002 Wien - musikkens by
 2002 Mozart - hvordan var han egentlig?
 2002 Egypten - Nilens gave
 2003 Steen Steensen Blicher - hvordan var han egentlig? (Redigeret 2010)
 2003 Vietnam - Østens smukke, venlige land i forandring
 2003 Limfjorden vest - i cykelhøjde
 2004 Grænselandet - i cykelhøjde
 2005 H.C. Andersen - hvordan var han egentlig?
 2005 Mexicos - Store Riger
 2005 Sjælland nord - i cykelhøjde
 2005 Paris - byernes by
 2006 IKA MARKED - gennem 27 år
 2006 Skal vi hejse Dannebrog, eller skal vi brænde det?
 2006 Hven - i cykelhøjde
 2006 Sydfyn og Det Fynske Øhav - i cykelhøjde
 2006 Bulgarien - et smukt og alsidigt land
 2006 Sydafrika - en regnbuenation
 2007 Søren Aabye Kierkegaard - hvordan var han egentlig?
 2007 Kaj Munk - hvordan var han egentlig?
 2007 Vendsyssel - i cykelhøjde
 2007 N.F.S. Grundtvig - hvordan var han egentlig?
 2007 Cornwall - den sydvestlige del af England
 2008 Læsø "Kattegats Perle" - i cykelhøjde
 2008 Ti Radioforedrag - fra The Big Bang til år 1380
 2009 Ti Radioforedrag - fra år 1380 til år 1682
 2009 Chile - det lange land i ly af Andesbjergene Peru - inkaernes land
 2009 Lissabon - en smuk og alsidig by
 Frede Lauritsen - Herningvej 7B ^{1.1.} 6950 Ringkjøbing Tf: 97 32 15 32 fredelau@webspeed.dk